

MISEL IN DELO

KULTURNA IN SOCIALNA REVIJA

VSEBINA:

Uvodna beseda // † Aleksander I. //
*Dr. S. Bajič: Zakon o minimalnih
mezdah // Dr. J. Lokar: Vprašanje
srednje šole // A. Lajovic: Kočevje
in mi // Dr. S. Š. Lapajne: Usoda
vlagateljev // Dr. A. Zalokar: Re-
generacija // Dr. B. Vrčon: Kriza
manjšinske zaščite.*

OBZORNIK:

† Dr. Janže Novak (Inko) // Mihajlo Gabrijelečič
80letnik // Misli ob kongresu evropskih narod-
nosti (L. Č.) // Jugoslovanska intelektualna za-
stopstva // Po kongresu Jug. profesorskega društva
(L. Č.) // Jugoslovanski zdravniki za zdravstveno
kulturo vasi (Dr. A. Z.) // Učiteljske skupščine
(Sk) // Pravniški kongres (S. B.)

Misel in delo

Izhaja mesečno

Naročnina stane za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za četrt leta 15 Din. Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetski c. 4/l.
Poštnočekovni račun: 16.602

Revijo ureja uredniški odbor:

dr. Stojan Bajlč, dr. Lavo Čermelj,
dr. Stanislav Š. Lapajne in dr. Alojz Zalokar

1.-2. štev. - oktober, november 1934

Redakcija zaključena 30. oktobra 1934

Izdaja in zalaga

Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin
„NASTA“ v Ljubljani r. z. z o. z.

Predstavnik dr. Alojz Zalokar

Tiska tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani
(Predstavnik Otmar Mihalek)

Uvodna beseda

Živimo v času, polnem duhovnega in družabnega presnavljanja. Silni državni preobrati, dalekosežne pregrupacije v mednarodnih odnošajih, svetovna gospodarska kriza in nič manj važni pojavi v našem notranjem političnem življenju nam vsiljujejo celo vrsto vprašanj, ki ne dovoljujejo ravnodušnosti. Vse te probleme presojati z vidika trajnih vrednot: države, naroda in kulture, je namen nove revije »MISEL IN DELO«.

»MISEL IN DELO« noče povečati števila revij, ki so usmerjene predvsem slovstveno in jezikovno. Tudi ne bo strokovna revija v ožjem pomenu besede. »MISEL IN DELO« hoče delati na širši osnovi. Narodnega duha in voljo hočemo združiti v ustvarjajočem delu ter tako prispevati h krepkemu in zdravemu napredku naroda, tak napredek pa je mogoč le v skladnem razvoju vseh njegovih slojev.

Naše narodno življenje zahteva, posebno od osvobojenja dalje, intenzivnejšega javnega udejstvovanja vseh narodovih slojev. Dnevno časopisje tej nalogi ne more zadoščati. Preveč je vezano na trenutne politične prilike in na strankarske ozire. Revija pa, ki je neodvisna od dnevno političnih dogodkov in strankarskih ozirov, lahko dosledno varuje čistost idej, katerim služi.

Ljubezen do resnice in s tem do stvarnosti bo osnovni ton revije. Zaradi tega se revija ne bo držala nobenega avtoritativnega dogmatizma in tudi ne bo tonila v brezplodnem kriticizmu, temveč bo z jasno mislijo in konkretnim delom neposredno segala v boj za osnovna načela našega narodnega življenja.

Vse njeno delo bo prepojeno z duhom, ki mora prešinjati vse naše mišljenje in delovanje, namreč z idejo jugoslovanstva. Jugoslovanska misel kot zamisel državne enotnosti je v jedru uresničena. Toda ne sme in ne more biti omejena zgolj na državno-politično tvorbo, temveč se mora z vso živo silo uveljavljati v vsem našem narodnem, kulturnem, social-

nem in gospodarskem življenju. Po teh načelih se bo naša revija stvarno udejevala, razčlenjujoč vse probleme, ki se pri tem pojavijo, brez ozkosrčnosti, predsodkov ali pretiravanj.

Socialno in gospodarsko življenje je na razpotju. Iskati moramo zanj jasnejših smernic, ki naj ga zajamejo v njegovi resničnosti in narodovi svojstvenosti. Novim stremljenjem je treba dati svobode v besedi in delu.

Revija »MISEL IN DELO« je namenjena vsem, ki hočejo proučevati vprašanja, važna za naš narod in našo državo, in se za njih rešitev praktično udejevali, namenjena pa je posebej še našemu razumništvu, ki kljub vsem življenjskim težkočam vztrajno in požrtvovalno izpolnjuje v narodnem življenju poverjeno mu nalogo. V reviji »MISEL IN DELO« bo imelo razumništvo svojo tribuno, s katere bo lahko aktivno posegalo v življenjske probleme našega naroda. V njej pa bo imelo tudi pobornico za moralni in socialni napredek.

Zato vabi »MISEL IN DELO« vse, ki so enakih misli, v svoj krog.

UREDNIŠKI ODBOR

† Aleksander I.

»Čuvati narodno edinstvo in državno celoto, to je najvišji cilj mojega vladanja in to mora biti tudi najvišji zakon za mene in za vsakogar.«

Viteški kralj Aleksander I. Zedinitelj spi smrtno spanje ob svojih velikih prednikih na Oplencu. Njegovo življenje in delo sta odločilno posegla v našo zgodovino. Njegova mučeniška smrt je še jasneje utrdila smernice našemu razvoju.

Leta 1903. je poklical srbski narod Petra Karađorđevića na prestol svoje majhne, a svobodne države. Takrat je jugoslovanska omladina pozdravila v njem dolgo pričakovanega osvoboditelja vseh Jugoslovancev. Njegov sprejem na potovanju skozi Dunaj je kot blisk vžgal v zatiranih novo upanje in še več: vero v svobodo. Ob kronanju kralja Petra je postalo očitno, da je Srbija naš Piemont, in v njo so se uprle oči vseh, ki jim tujčeva pest še ni skrivila hrbtenice. Jugoslovanska ideja, dotlej visoka pesem poedincev, je kot vihar pretrgala vzdušje hlapčevstva in brezcilnosti. V srcih mladine je razpalila neugnano voljo po svobodi.

V pričakovanju usodnih odločitev, v stremljenju za velikimi dejanji se je oblikovala duša mladega kraljeviča. Zavedel se je ogromnih narodovih sil, ki so se zadrževane in neizrabljene kupičile od bitke na Kosovem polju. Ne želja po osveti, temveč volja po svobodi je zajela ves narod in ga usposobila za neprecenljive žrtve, ki so ustvarile epopejo njegovega vstajenja. Balkanska vojna je kot svetla zarja oznanila veliki dan. Takrat je stopil na plan On, ki ni omahoval niti za trenotek pred premočjo sovražnikov. V najtežjih dnevih je našel besede, ki so narodu kazale pot v trpljenju:

»Mi se ne borimo samo za sebe, ampak tudi za svojo deco, za svoje potomce, za bodoča pokolenja. Za nje doprinašamo in bomo doprinašali do konca vse potrebne žrtve, kakor se je tudi Kristus prostovoljno žrtvoval za človeški rod.«

Svetovna vojna je bila nepretrgano žrtvovanje in neizmerno trpljenje borcev za svobodo, posebno za Njega, ki je bil določen, da kakor Mojzes povede svoj narod svoboden k domačim ognjiščem. Vrnil se je v domovino, prekaljen v bojih in žrtvah, ovenčan s slavo zmage, ne da bi miroval in užival plodove svojih uspehov, temveč da dogradi srečen dom za vse Jugoslovane na nepremagljivi skali, ki jo je postavil Njegov oče Peter.

Mladina, jasna v svojih čustvih in stremljenju, je brez pridržka podpirala Njegovo delo. Toda težka preteklost se je globoko zajedla v duše mnogih tako, da so žalovali za časi, ko sta Dunaj in Pešta gospodarila in rezala sebi kruh, Slovanom pa puščala drobtine. Zameglila se je podoba skupnosti; vrgli so kamen na veliko idejo. Omahovali so narodovi voditelji pod težo razmer, vdajali so se zapeljivim glasovom o razdelitvi države, češ, da nismo eno, da nas loči zgodovina in da imamo različno dušo. Takrat je On izgnal iz templja farizeje in posredovalce ter je z manifestom od 6. januarja jasno in odkrito stopil na čelo borbe za jugoslovansko edinost. Z neizprosno voljo in trdno vero v bodočnost Jugoslavije je proglasil nedeljivost domovine in naroda:

»Danes, ko med kraljem in narodom ni posredovalcev, ker sem jih odslovil zaradi tega, ker so sejali mržnjo, ubijali vero in se s tem pregrešili proti največjim narodnim interesom, danes morem z vero v Boga in poln zaupanja oznaniti v imenu vse naše Jugoslavije vsem in vsakomur, prijateljem in neprijateljem, da smo eno, da smo odločeni do kraja braniti edinstvo in svobodo našega naroda in da naj se nihče ne da premotiti, da bi podvomil v te moje besede.«

Z besedo, ki je za vse čase razpršila dvome, je stopil na čelo onih, ki so pozdravili očeta na Dunaju, se borili, krvaveli in umirali v balkanski in svetovni vojni za popolno osvoboditev Jugoslavije in za svobodo vsega Balkana. Zvest tej zamisli je neumorno delal. Njegove jasne oči so zrle v veliko bodočnost. Ljubezen je sejal, kjer je vladalo preje sovražstvo; bodril je k skupnosti vse, ki so se ustrašili širine in globine njegovih načrtov. Kakor apostol je hodil med svojim narodom, kot oznanjevalec pravice in miru je potoval k drugim narodom. Vso Svojo plemenito dušo je daroval veliki ideji.

V tem poslanstvu je žel resnično ljubezen, goreče navdušenje in ponosno pokorščino. Okrog Njega se je strnil narod, ki je zavzet spoznal, da je On vodja, prerok in glasnik. Vprav ta velika ljubezen je izzvala smrtno sovražstvo. Pod krinko lažne svobode so se zarotili odpadniki, katerim je tujina šepetala varljive obljube. Sovražna tujina je gledala z onemoglim strahom na velikega voditelja; kupila je majhnih ljudi, da bi uničila Njega in Njegovo delo. Ubili so Ga, niso pa ubili Njegove misli in dela. Ideja je z Njegovo smrtjo postala še močnejša: Mučenik je dal Svojo srčno kri.

Narodova žalost je ožarila Njegovo življenjsko pot in pokazala, da ni kolebanja, da ni umika v izpolnjevanju zadnjega Njegovega sporočila: »Ču v a j t e J u g o s l a v i j o !«

Dr. Stojan Bajič:

ZAKON O MINIMALNIH MEZDAH

Liberalno pojmovanje je videlo v ureditvi odvisnega dela, pa tudi višine odplate za delo, le vprašanje, ki se tiče zgolj pri tem neposredno prizadetih činiteljev, namreč delavca in podjetnika. Smatralo je, da stori država svojo dolžnost s tem, da varuje formalno svobodo v gospodarskih odnošajih. To svobodo je menil liberalizem dovoljno zavarovati s tem, da je proglasil pogodbo za osnovo odvisnega dela. Vendar samo formalna svoboda in enakost nista mogli izločiti vpliva gospodarsko in socialno zasnovane neenakosti. Dovedli sta baš v nasprotje, namreč v nevzdržno izrabljanje delovne sile. Kasneje je državna intervencija sicer določila minimum delavčevih pravic, vendar se ni lotila vprašanja materialne vsebine, namreč odplate za delo po višini. Šele delavske organizacije so s svojo organizacijsko in politično močjo dosegle, da se je določala višina mezd s kolektivnimi pogodbami, ki so jih sklepale s podjetniškimi organizacijami. Vendar razvoj ni šel v naznačeno smer sindikalizma proti oslavljenju ali celo izločitvi države iz gospodarskega in socialnega dogajanja, marveč nasprotno v dobo, ko se jača državna moč in njena intervencija. Ko je prevladalo solidaristično pojmovanje države, družbe in gospodarstva nad razrednim, je država vključila sindikalne organizacije kot podrejene organe v svoj ustroj. V gospodarskih in socialnih odnošajih noče biti država niti opazujoči tretji in prepuščati besedo nedržavnim tvorbam, da bi brez javne pooblastitve in odgovornosti dajale pravila, ki bi po svojem učinkovanju daleč presežala področje njihove izključne interesne sfere, niti noče biti orodje v rokah ene socialne plasti naroda zoper drugo. Usmeriti hoče gospodarstvo po vidikih splošnih narodnih potreb in ga iztrgati iz razrvanosti, v katero je zabredlo v prosti igri sil. Široko zasnovan gospodarski načrt naj pokaže pota k cilju. V njegovem obsegu se določijo za delo tudi višina odplate kot njegova važna sestavina.

Naš gospodarski razvoj sicer še ni dosegel tiste stopnje, ko bi mogli uspeti z racionalno ureditvijo celokupnega gospodarstva. Pač pa se toliko bolj ostro odražajo posamezni delni problemi, ki zahtevajo nujno ureditev. En tak problem je *minimalna plača delavcev in nameščencev*.

Zasluzek delavcev in nameščencev je v zadnjem času močno padel. Ne samo v skupnem znesku, temveč tudi v svoji porazdelitvi. Leta 1930. je znašal zaslužek zavarovancev SUZORa preko 5 milijard dinarjev. Do leta 1933. je padel za poldrugo milijardo. Ni padlo samo število zaposlenih delavcev, temveč tudi njihova povprečna zavarovana plača od 27'76 Din v letu 1930. na 22'27 Din v juliju 1934. Največje skupine tvorijo plače: 14 do 20 Din za moške in 8 do 16 Din za ženske. Plače padajo dalje, prav tako kakor cene poljedelskih pridelkov, ki so padle od leta 1931. skoraj za 50%, dočim se cene industrijskih proizvodov niso

tako znatno izpremenile. Padec je pripisati v znatni meri zmanjšanju kupne moči najštevilnejšega sloja konsumentov poljedelstva in tudi industrije, namreč delavcev in nameščencev. Nadaljnji padec zaslužka ogroža že človeka samega. Znani so primeri, da plača tvornica pol dinarja na uro, torej 120 Din na mesec. Druga tovarna je zahtevala od akordantke po dveh tednih dela, da naj plača tovarni dva dinarja, češ, da je porabila materiala za obdelovanje sirovin več, nego znaša njen zaslužek; namreč pomožni material morajo delavke same kupovati. Plačevanje 75 par, 1 Din ali 1'25 Din za težko tovarniško delo se vedno bolj uveljavlja. Nič večjih plač nimajo nameščenci: niso redki primeri, da ima trgovski sotrudnik, zobozdravniška asistentka ali pisarniška uradnica 300 Din plače na mesec, torej en dinar na uro. Taka in podobna plača je pa nižja kakor stroški za vzdrževanje delavčeve ali nameščenceve delovne sile. Za 4 Din na dan si človek ne more nabaviti niti toliko kalorij hrane, kolikor bi jih bilo treba, da bi nadomestil tiste sile, ki jih je pri delu potrošil. Živeti in črpati mora od telesne energije, ki bi morala sicer ostati nedotaknjena. K temu preživljanju morajo prispevati še žena in otroci, ki morajo iti za delom. Jetika, bolezen od nezadostne hrane in slabih stanovanj, žanje iz dneva v dan bolj. Od 100 umrlih zavarovancev SUZORa je leta 1931. umrl domala vsak drugi za jetiko. Polovica obolenj zavarovancev med 18. in 32. letom starosti je jetičnega izvora.

Ne smemo sicer vedno pogostejših primerov neprimernih mezd posplošiti. Zgoraj navedeni podatki dokazujejo, da gre zaenkrat za anomalije. Starejša, realna industrija se iz prav spoznanega lastnega interesa ni spozabila k takim korakom. Vendar jo parasitska industrija, ki živi na narodnem telesu v varnem zatišju često pretirane carinske zaščite, sili s svojo konkurenco k sličnim ukrepom. Ta industrija, večjidel inozemskega izvora, more živeti in služiti samo, ker plača nesorazmerno nizke mezde. Njen kapital je navadno majhen, investicije tudi, saj porabi stare stroje in gradi provizorne stavbe. Posledice takih gusarskih pohodov v naše gospodarstvo so za naš narod usodne: ustvarja se industrijski proletarijat, ki mu tovarniško delo zaradi konjunkturnega značaja takih podjetij ni zagotovljeno kot življenjski poklic. Največ tega delavstva prihaja iz kmetskih in obrtniških domov, in ker je beraško plačano, se hitro izčrpa ter postane zgodaj invalidno. Ko bo konjunktura minila, se bo mogel le nezaten del tega delavstva vrniti na svoje domove. Večji del bo potrkal na vrata javne preskrbe, ki bo morala nadoknaditi to, kar je bilo izropano iz živih teles za dobiček tujcu. Obremenili bodo tudi naše socialno zavarovanje, od katerega si taka industrija eskontira svoje dobičke. Poleg tega je konkurenca industrije, ki dela z nizkimi mezdami, za realno podjetništvo zelo nevarna. Posebno občuti to stavbna industrija, ki je s podjetniške strani pokrenila uvedbo minimalnih mezd. »Današnji zastoj v stavbarstvu, hiperprodukcija v gradbeni stroki in pomanjkanje novih del so povzročili že nelegalno konkurenco v cenah, ki postajajo take, da je solidna gradnja ob njih nemogoča, in zato resno ogroža kakovost stavbnih del v javno in zasebno škodo. Izrablja se položaj delavstva, ki se mu ob pomanjkanju dela in obilju delavskih moči pritiskajo mezde navzdol tako, da je tudi skromno življenje ubogih obrtniških in delavskih družin kar nemogoče... Konkurenca med podjetniki postaja vsak dan neznosnejša, poslužujejo se že nelegalnih sredstev v obratovanju ter zmanjšuje kvalitativnost izdelkov. Tako preti produkciji popolna demoralizacija. Za vse panoge gospodarstva, ki niso odvisne od zunanje trga, prav posebno za gradbeno stroko, naj se delavske mezde

minimalizirajo z zakonom.« (Sklep zbornice TOI v Ljubljani decembra 1933). Podoben položaj je tudi v tekstilni in v oblačilni industriji. Zato bi bila ustalitev osebnih proizvodnih cen enako važna, potrebna za podjetnika, kakor za delavca in nameščenca. Treba je odločno zavreti nadaljnji padeč plač in s tem padeč kupne moči. Le na ta način bo mogoče ustaviti konkurenco, ki razkraja gospodarstvo in vodi nujno v kar-tele, to je v diktaturo velikih, ali pa v polom.

Imamo načrt zakona o minimalnih mezdah, ki ga je izdelala ljubljanska Delavska zbornica. Načrt predlaga, naj se ustanove na področjih delavskih zbornic mezdni inspektorati, za vso državo pa kot druga stopnja višji mezdni inspektorat pri ministrstvu socialne politike in narodnega zdravja. Sestavljeni naj bodo iz predsednika, ki ga imenuje minister iz sodnikov socialnega zavarovanja, ter iz predstavnikov delavcev in podjetnikov. V njihov delokrog naj spada preiskovanje višine mezd, sistemiziranje zaposlitvenih kategorij, določanje stroškov za življenje in reguliranje mezd v primerih, kjer so mezde očitvidno pod normalno višino. Določitev mezd naj bo mogoča za vsa trgovska, obrtna, industrijska, prometna in druga podjetja, tudi za kmetijske obrate, razen za delavce, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s posestnikom. Mezdni inspektorati naj določajo minimalne mezde na predlog podjetniških in delavskih združenj in posameznega podjetnika. Veljajo naj za en obrat ali za vso stroko v srezu ali v banovini. Določitev naj ne velja za male obrate, ki zaposlujejo manj kakor 20 oseb. Inspektorat naj sklepa o predlogih za določitev minimalnih mezd javno ter z večino glasov. Možna naj bo pritožba na višji mezdni inspektorat.

Načrt se približuje najbolj avstralskemu sistemu avtoritativne državne ureditve s paritetnim zastopstvom. Podobno urejeni, dasi v rahlejši zvezi z državnim ustrojem, so industrijski sveti, ki jim je poverjena naloga določati minimalne mezde v Angliji, Kanadi, pa tudi v Franciji in Španiji. Načrt je opustil čisto sindikalno načelo avtonomne ureditve v kolektivnih pogodbah »razrednih« predstavnikov, kakor ga izpovedujejo sindikalisti, a je v stvari le nekak korporativni liberalizem. Uveljavil se je v dobi pred Hitlerjem v Nemčiji, ki je kasneje prehajala k avtoritativni državni ureditvi, ker je dobila država pravico proglašati kolektivno pogodbo za plošno obvezno. Načrt odklanja tudi čisto avtoritativni sistem državne ureditve s paritetno sestavljenim, zgolj posvetovalnim svetom, ki velja sedaj v Nemčiji. Tam izdaja kolektivne pogodbe državni organ, namreč poverjenik za delo, po posvetovanju z odborom strokovnjakov. Tretji sistem je korporativna ureditev, ki prepušča določitev minimalnih mezd sporazumu med državno priznanimi stanovskimi zastopstvi (Italija). Severoameriška Unija je v pokretu gospodarske obnove (NRA) usvojila načelo korporativnega določanja minimalnih mezd, ki jih smatra za eno izmed najvažnejših sredstev obnove, vendar je združila to načelo z avtoritativno državno ureditvijo, ker ima predsednik Unije pravico, da sam oktroira minimalne mezde v obsegu gospodarskega načrta za večje ali manjše gospodarsko področje, če se delavske in podjetniške organizacije ne sporazumejo.

Ne da bi se podrobneje bavil z načrtom, ki ustreza načelom projekta mednarodne konference dela (1928) o načinu določanja minimalnih mezd, naj vendar opozorim na važen problem, ki ga je načrt prezrl, namreč minimalne plače za domačo industrijo. Ta način proizvodnje se vedno bolj širi, ker odpira na široko vrata neomejenemu izrabljanju

delovne sile. Že v dobi konjunktura je bilo domače delo najslabše plačano, dasi je podjetniku največ donášalo. Kaj šele sedaj! Temu vprašanju, ki zadeva predvsem oblačilno stroko, bo treba posvetiti posebno pozornost. Druge države (Nemčija, Francija, Avstralija) so ga že vzgledno uredile.

Prvi kamen v bodočem državnem gospodarskem načrtu bodi — zakon o minimalnih mezdah.

Dr. Janko Lokar:

VPRAŠANJE SREDNJE ŠOLE

Vprašanje srednje šole je problem, ki ga ni mogoče zajeti s člankom v kaki reviji. Zato hočem na tem mestu govoriti le o temi, ki jo načenjajo že par let vsako jesen naši dnevnik, toda le mimogrede, med dnevnimi vestmi. Gre za vprašanje navala mladine v naše srednje šole, ki ne pojenjuje, dasi izpričuje statistika že pičlo desetletje padec rojstev in pada primerno temu padcu tudi število novincev v osnovnih šolah. Učilnice večine naših srednjih šol so pa kljub temu in kljub uvedenim sprejemnim izpitom prenapolnjene, da preveliko število učencev v posameznih oddelkih habi in mrtvi pouk.

Naša srednja šola ima v glavnem dva tipa: realni, ki prevladuje, in klasični. Oba kažeta prirastek, kar smatram zlasti pri klasičnem za dobro znamenje glede preokrenitve povojne miselnosti naših ljudi na bolje. Klasični tip je namreč težji, nudi pa globokejšo umstveno in srčno izobrazbo. Da se navzlic težjim učnim pogojem ne odvrčajo pri nas ljudje od tega tipa, je dokaz, da se že zavedajo pomena dela za žitek in bitek, kajti življenje kljubuje na vseh straneh, in da umira razpasenost ter koristarstvo, ki je iskalo razsntek svojega življenja na krivih potih in v nemoralnem pokroviteljstvu vplivnih oseb.

V tem pogledu kaže naval na srednje šole neke vrste preveljavljenje v vojnih in povojnih zmedah ter zabredah nastalega pojmovanja o življenjskih nalogah človeka ter neko npravstveno očvrstitev. Vendar pa ne vodi vsega, kar drvi v srednje šole, resnična želja po izobrazbi, da bi si krčili pot z uma nepogrešnim lokom.

Družabni vzgon je pri nas vzbujen. Toda ta sicer krepkodejni činitelj zavaja zlasti v večjih mestih nižje sloje k napačnim korakom. Dasi nimajo smisla za višjo izobrazbo svojih otrok, jih vendar pošiljajo v gimnazijo po končanem 4. letu osnovne šole, ker je pri njih sodilo za vzgojo otrok to, kar dela s svojim otrokom sosed ali znanec. Če hodi sosedov v gimnazijo, zakaj ne bi tudi njegov. Zmet tega ravnanja ni želja po večji izobrazbi otrok, ampak v bistvu neka domišljavost, ki vodi zlasti ženski del naših družin. V 5. razred osnovne šole ne mara dati otroka, komur ne nalaga srednja šola drugega bremena kot nakup šolskih knjig in učil, katero breme lajšajo razna podporna društva na naših šolah. Osemletna osnovnošolska obveznost dovede torej mnogokoga skozi vrata srednje šole, da počaka v njej po možnosti dovršitev 14. leta ali, če bi šlo dobro, morda tudi kruh peresarja, kajti naši ljudje gledajo sicer svet kot drugi skozi steklo samoživosti, vendar pa še vedno ne morejo odložiti stekla našega prejšnjega malorazmernega življenja, ko

smo brez smisla za pravo vrednotenje življenjskih pogojev videli višek vrednosti ter vso čast in mast ob lončku črnila.

Zdravoumen človek bi sicer mislil, da pojde ta del mladine skozi meščansko šolo. Toda ta si še ni utrla med nami tal, deloma radi tega, ker je iskala do zadnjih dni svoj cilj v tekmovanju z gimnazijo, kar je ni samo oviralo v razvoju, ampak celo tiščalo k tlom, kakor ugonablja vsaka protismotrnost. Šole morajo ustrezati socialni strukturi, gmotnim in duševnim potrebam naroda. Edino ta pogoj jim lahko odpre torišče. Stranpotje pomenja v tem pogledu vezanje življenjskih žil. Posamezni sloji imajo posebno vzmiselje, ki je opredeljeno pri nas za gimnazijo. Plast našega meščanstva je tenka; večinoma se šele tvori in še ni presegla one sociologično opredeljene tvorbe, ki jo imenujemo malomeščanstvo in ki ne išče drugod duševnega spodbudila in sprožila samo v gimnaziji, ki ima pri nas to napako, da ni vsaj v prvih 2 letih enotna, kar bi bilo potrebno glede na socialno pravičnost, na spoznanje darovitosti in na izbiro poklica.

Tak dotok v srednje šole ne more prihajati v poštev pri govoru o preveč naraščajočih inteligenčnih slojih, ker se v par letih na potu šolanja izgubi. Pospešuje ga tudi okolnost, da se snovno v večini predmetov I. razreda realne gimnazije (francoski jezik kot nov predmet je izvzet) ne zahteva več kot v 5. razredu osnovne šole, z razliko, da je na realni gimnaziji dovoljen popravni izpit iz dveh predmetov, česar osnovna šola ne pozna, dasi velja pri iskanju kruha manj.

Sprejemni izpiti ne dosegajo svojega namena. Bolje bi bilo, da jih ni. Pri njih se odklanja od sprejema v gimnazijo letno povprečno 5 %. Vprašanje pa je, če se odklanjajo pravi. Sprejemni izpiti se opravljajo namreč na brzo roko in pred tročlansko komisijo, pred katero izgube pogum podeželski in nervozni otroci, da dajejo zmedene odgovore. Mestni otrok je vaju »gospodov« in zelo zabit ter malo shvatljiv bi moral biti, da bi ga ne naučil učitelj v enem tednu snovi, ki se zahteva pri sprejemnem izpitu. Mesto sprejemnih izpitov bi bila boljša poskusna doba, ki bi naj ne bila za vse šole enako dolga. Kjer je malo učencev, se naj bi prej končala kot tam, kjer presega število učencev za razred po zakonu o srednjih šolah predpisano število. Odklonitev naj bi bila prepuščena razrednim učiteljskim zborom in naj bi ne bila odvisna od določenega števila negativnih ocen, ampak od splošnega vtisa, ki ga napravi učenec.

Tudi naj bi imela šola pravico, odklanjati od sprejema vse one, ki telesno niso sposobni za šolsko delo. V tem pogledu se doslej ni pri nas ničesar ukrenilo in ne igra nobene vloge corpus sanum.

Mnogokje je dotok umetno napravljen, namreč tam, kjer gre za ohranitev gimnazije ali za zadosten obisk kakega internata.

Godrnjavsanje o prevelikih zahtevah sedanje srednje šole je napačno z zadevnim dokazovanjem vred, ki sloni na tem, koliko je prišlo učencev v I. razred in koliko od teh jih je napravilo višji tečajni izpit. Manjka nam namreč pravi vpogled, koliko učencev je prišlo v gimnazijo z namenom, da jo dovrši, koliko pa z namenom, da posedi le nekaj let v njej, a do konca le, če bi bila »lahkoku temu« učencu sreča tako mila, da bi šlo brez muke.

Snov naše srednje šole ni pretežka, kar pa ne izključuje preobremenitve učencev v nekaterih razredih radi slabe razporeditve snovi v učnem načrtu. Predpisano podajanje učnega gradiva je tako, da ga zmore srednje nadarjen učenec brez posebnih težav zlasti na zavodih, kjer je pouk osredotočen, da delajo predmetni učitelji sorodnih predmetov

dogovorno in podpirajo drug drugega. Grešimo torej, če poskušamo srednjo šolo povsakdanjiti. Ona sicer ni za to tu, da nam vzgaja nadpovprečnike. Veleumov je povsod malo, maloumov si želimo čim manj, dobrih povprečnikov nam ne bo nikdar preveč. Čim bolj je izobražen narod kake države, tem večja je njena moč. Med povprečniki se bodo vedno našli posamezni pokretniki, ki so za zdravo življenje potrebni. Prave inteligence se nam ni treba bati. Prav duševna izobrazba in duševne potrebe omogočajo prenašanje sicer morda brezradostnega življenja. Kvas razkroja in nevarnost za družabni in državni red predstavlja lažna inteligenca in njena površnost, spojena z oblastnostjo. Psovanje in nezadovoljstvo z vsem in vsakim je dialektika omejeencev.

Nižji in višji tečajni izpit nimata drugega namena, kot da izločata od višje stopnje šolanja vse one, ki so se izkazali za nesposobne. Radi tega se obregajo ob njiju oni, katerih deca nimajo ali potrebnih zmožnosti ali potrebne delavoljnosti.

Če so srednje šole dobre (vprašanje zase!), se ni nikomur bati navala vanje. Srednja šola tvori v gotovem pogledu završni kamen izobrazbe našega inteligenta. V znanstvenem pogledu ga usposoblja za poklic vseučilišče, splošno izobrazbo mu more dati le srednja šola. Čim popolnejša bo ta, tem boljša bodo naša vseučilišča, tem boljša bo naša inteligenca, tem jačji naš narod.

Druga je s strokovnimi srednjimi šolami, n. pr. z učiteljski. Ta pripravljajo za določen poklic in niso namenjena podajati splošno izobrazbo niti moškim niti ženskam, kakor se pri nas rado trdi. Hiperprodukcija naraščaja pri teh je napačna v vsakem pogledu, in država je dolžna, da uravnava dotok brez ozira na desno ali levo po potrebah. Zato bi bil skrajni čas, da bi se razmišljalo, ali bi ne kazalo postrožiti sprejemne pogoje za vse strokovne šole, zahtevati več splošne izobrazbe in podati potem v strokovni šoli v enem, dveh, treh ali več letih res strokovno znanje.

Naši dnevniki prinašajo ob začetku šolskega leta tudi tožbe, da prihaja v gimnazije vedno manj naraščaja s kmetov, odkoder smo dobili svoje najboljše ljudi. Tudi to ni povsem točno. Res je, da je gmotna zmogljivost našega kmeta zelo oslABLJENA, vendar ni dotok s kmetov v srednje šole ponehal, kakor si marsikdo misli, le z druge strani je treba zadevo pogledati. Kdor je na kmetih zrastel, zna, da so tudi v prejšnjih časih prihajali s kmetov v šolo le otroci premožnejših posestnikov in podeželskih gostilničarjev ali trgovcev. To število se tudi sedaj ni mnogo izpremenilo, pač pa se je predrugačilo nekaj drugega. Mnogo teh ljudi z dežele se ne označuje več s posestnikom, ampak kako drugače, kar je dobilo in imelo vsaj v zadnjih letih več veljave, n. pr. z lesnim trgovcem, z industrijcem (če je udeležen pri vaški opekarni), celo z revnim uradnikom (če pobira n. pr. po vasi denar za elektriko). Povojno mišljenje je spravilo ime kmet ob vero, in pod navedenimi in sličnimi naslovi je treba iskati dotok s kmetov, dokler ne bo zdravo gibanje Kmečkih fantov in deklet zopet spravilo kmečkega imena do starega ugleda, in dokler ne bo pojenjal beg z dežele v mesto.

Obžalovati pa moramo, da je sedaj onemogočen študij revnim, nadarjenim kmečkim otrokom, ker so postali razni internati, ki so jim prej omogočali šolanje, pridobitne ustanove, ki zapirajo svoja vrata najbistrejšim glavicam, ako so žepi prazni.

To je tem večja škoda, ker so prihajali s kmetov mladci, ki so si prirojeno zdravo miselnost v šoli okrepili v trdne značaje, kakršnih nam je treba sedaj bolj kot kdaj prej, ker predstavljajo nevarno kuživo oni, ki belijo svojo neumnost z neznačajnostjo. Z duhom smo dosegli tuje narode, z značajem ne. Dokler ne dosežemo tega, smo lahko za svojo usodo v skrbeh.

Lajovic Anton:

KOČEVJE IN MI

Nedavno je »Slovenec« objavil članek, kako se našemu slovenskemu človeku v narodnem pogledu še danes godi na Kočevskem. Stvari, ki jih neznani dopisnik poroča, so za nas porazne. Porazno je, da na Kočevskem naši ljudje še danes neprestano podleajo germanizaciji in da se to godi celo po šolah in kar je še značilnejše, tudi v cerkvi. Ali si je mogoče misliti, kar pripoveduje ta dopisnik, da naš slovenski duhovnik, ki je govoril — 15 let po prevratu — na neki kočevski podružnici slovensko za slovenske vernike, ni smel nikoli več na prižnico po vsej kočevski fari?

Slovenci živimo v svoji narodni državi več kot 15 let, a da se še danes na naši zemlji mora naš slovenski duhovnik s peščico nemških Kočevcev boriti za pravice svojega državnega jezika! Danes, ko je vseh kočevskih Nemcev, vštevši zraven vse ono, kar je med njimi slovenskega življa ponemčenega, komaj 12.000, in ko je v samem mestu Kočevju *večina slovenska*, namreč Slovencev 60% in samo 40% nemških oziroma nemško-čutečih Kočevarjev. In k temu vzemite, da so vse državne oblasti v Kočevju v slovenskih rokah, da ima banovina slovenskega šefa in da je ljubljanski škof s stolnim kapitljem vred slovenski. Vzemite vse to in pa kočevske prilike ter primerjajte drugo z drugim! Jeli mogoče, da se ne bi naravnost zgrozili nad svojo lastno slabostjo. Le vsled naše slabosti je mogoča absurdnost, da nas še danes po 15 letih naše narodne države požira in germanizira tujerodna peščica, mesto da bi šle stvari obratno in da bi mi sami asimilirali te malenkostne tujerodne drobce, razpršene po vsej Sloveniji.

Da pa ima ta afera svoj potrebnih vrh, je »Slovenec« brez vsakega komentarja priobčil »pojasnilo« kočevskega fajmoštra, katero vrhovi v tem, da hoče postaviti na sramotni oder slovenskega duhovnika kateheta Matkoviča, očitajoč mu netaktnost in neolikanost, kažoč nanj s prstom in s polnim imenom. In zakaj? Samo zato, ker je katehet Matkovič storil to, kar se v Sloveniji samo po sebi razume, da bi pri prvem obhajilu *slovenskih* otrok bilo petje slovensko in ne nemško, kakršno je odredil nemški kočevski fajmošter. »Pojasnilo« tega služabnika božjega kaže prav točno baš to, kar je anonimni dopisnik očitel cerkvenemu življenju v Kočevju, da namreč kočevski fajmošter smatra, da je raba državnega jezika v kočevskih cerkvah odvisna od njegovega milostnega in dobrohotnega dovoljenja.

Že smo omenili zgoraj, da imamo vendar ves državni aparat kakor tudi cerkveno vodstvo v Sloveniji v svojih rokah Slovenci. A, ko vidimo v življenju našega slovenskega človeka na Kočevskem tako porazne stvari, je pač umestno, da poiščemo korenino tega zla in takšne naše slabosti.

Zdi se mi, da je naša narodna preteklost, ki leži s svinčeno težo na naših ramah. Krmilo našega sedanjega narodnega življenja, se zdi, da držijo trdneje v rokah naši mrtvi očetje kakor mi sami, ki živimo in ki bi morali napraviti vse napore, da bi krmarili svojo ladjo trdno in varno. Slovencev nas je itak tako bore malo, zato bi tembolj vsi naši ljudje, ki so v državnem in cerkvenem aparatu, morali paziti na to, da ne izgubimo nobene slovenske duše. A če se nam ponomčujejo še danes naši slovenski ljudje ne samo v Kočevju, temveč tudi po Štajerskem, je vendar treba, da se temu napravi konec.

Ako smo doslej Slovenci v tem pogledu kazali tako slabotnost, mislim, da jo imamo zahvaliti temu, da so naši *politični ideali* v narodnostnem pogledu bili pred prevratom *preveč plitvi* in naše tedanje politične zahteve mnogo, mnogo preskromne.

Naši dedi in pradedi so v revolucijski dobi okrog 1848 postavili politični ideal »*zedinjene Slovenije*«.

V našem narodnem življenju zadnjih 20 let pred prevratom ni bilo več sledu o tem političnem idealu, ki se je umaknil dosti skromnejšemu političnemu idealu »*enakopravnosti*«. Dočim je ideal »*zedinjene Slovenije*« vseboval še misel, da bi Slovenci sami gospodarili na svoji zemlji, je kasnejši ideal »*enakopravnosti*« v narodnem življenju pomenjal, da puščajmo gospodstvo Nemcem in da se borimo samo za jezikovno enakopravnost slovenščine z nemščino v uradu in šoli. S tem idealom »*enakopravnosti*« je definitivno padla misel, da naj bi mi bili sami gospodarji na svojih tleh, in se je umaknila navidezno demokratični ideji enakopravnosti.

Mišljenje našega slovenskega človeka je bilo tačas prav zelo individualistično, tudi ako je šlo za pravice jezika, saj se je ta pravica gledala kot pravica posameznika, ne kot prerogativa vse narodne skupine. Vsled tedanjega čisto atomiziranega in individualistično razdrobljenega slovenskega mišljenja in narodnostnega čustvovanja, naš tedanji človek ni uvidel, kako je napačna in za njegovo bodočnost škodljiva njegova ideja o »*enakopravnosti*«. Zakaj, če bi bil vaju gledati skupinsko, sociološko, bi bil moral spoznati, da ne sme biti govora na naši slovenski zemlji o enakopravnosti z Nemci, ko je še v avstrijskih časih bilo na slovenskem ozemlju Nemcev le silno majhen odstotek. Saj je takrat celo v Ljubljani, ki je imela največ nemškega življa, bilo Nemcev samo 20 odstotkov.

Vsega tega pa naši predniki, vodeči naše usode pred prevratom, niso videli, temveč so visoko dvigali zastavo svojega političnega ideala o »*enakopravnosti*«.

In s tem idealom »*enakopravnosti*« z Nemci smo Slovenci šli v svobodo, v svojo narodno državo. In ker smo enakopravnost smatrali za višek pravičnosti, smo bili veselo presenečeni, ko smo ta svoj ideal kar presegli in je slovenščina postala celo vladajoči jezik v uradu in šoli. Zato se nam je zdelo, da je zahteva najpreprostejše pravičnosti, da Nemcem v vsem ostalem pustimo tisto stanje, ki so ga imeli prej.

Če se vrnemo h Kočevju, ni dvoma, da bi ta pešiča nemških kmetov bila morala zdavnaj že izginiti, absorbirana v trdnem in zdravem obkrožju slovenskega življa, če ne bi bile nemške avstrijske vlade storile vsega, da ohranijo ta nemški otočič umetno pri življenju. Zakaj, kar bi iz tega otočiča izraslo nemške inteligence, bi jasno ne mogla ostati doma in bi se bila stalno izseljevala v strnjeno nemško ozemlje, nemški kočevski

kmet bi se bil po sili razmer nujno asimilirati slovenskemu sosedu. Le na umeten način in z vztrajno pažnjo avstrijskega nemškega režima je bilo mogoče ohraniti ta brezpomembni jezikovni otočič. Da ga okrepijo umetno, so nemške vlade rajnke Avstrije dale Kočevju železnico, ustanovile mu gimnazijo in ga napravile za sedež davčnih, sodnih in političnih uradov.

A pride prevrat in kaj storimo mi Slovenci? V svoji inferiorni »pravičnosti«, služeč zmotni predstavi ideala enakopravnosti? Tudi mi sledimo vzgledu nemško-avstrijskih vlad in si štejemo v posebno zaslugo, in se v svoji naivnosti sami sebi dopademo kot vzor »pravičnosti« in »kulturnosti«, da zopet z vsemi sredstvi vzdržujemo ta nemški otočič in mu pustimo ne samo vse »pravice«, temveč ga še celo izrečno favoriziramo. Saj vsi poznate naše politike, ki so za tistih par nemško-kočevarskih glasov raje dopuščali, da izgubljam Slovence na terenu, kakor da bi le komurkoli Slovencev prišla na misel »brezbožna« ideja, da moramo mi ta otočič asimilirati. Zakaj taka asimilacija bi bila popolnoma nujna in bi se izvršila brez vsake sile in na najnaravnejši način, kakor hitro odzamiemo Kočevjarjem vsako izredno podporo in vse tisto, kar jim je bil avstrijski režim dal zato, da jih obdrži pri nemško-narodnem življenju.

In baš naš, tako plitvi, politični ideal »enakopravnosti« z Nemci, prinešen s seboj iz avstrijskih časov, mislim, da je kriv, da naš uradnik, naš profesor, naš učitelj, naš duhovnik neprestano podlega nemški agresivnosti v Sloveniji. Dasi imamo vso državno in cerkveno oblast v svojih rokah, nas ta lažni ideal ovira, da ne pridemo do onega čustvovanja in mišljenja, ki je edino vredno svobodnega naroda, namreč, da smo in da moramo biti *edini gospodarji* na svoji zemlji in da se mora gospodstvu našega narodnega kot državnega jezika ukloniti prav vsak tujerodec. Če bi se konečno povzpeli do tega stališča svojega gospodstva, bi nikomur ne prišlo na misel, da je v Kočevju treba za uporabo našega narodnega kot državnega jezika iskati milostnega dovoljenja od subalternega cerkvenega služabnika. Skrajni čas je zato že, da vržemo med staro šaro naš napačni avstrijsko popačeni rajnki politični ideal o enakopravnosti in da se zavemo svoje pravice in dolžnosti biti gospodarji na svoji zemlji, in sicer *edini gospodarji*, tako da bo ta čut živ tudi v najpreprostejšem našem človeku.

Dosedanje naše širokogrudno ravnanje z Nemci v Sloveniji, zlasti s kočevskimi Nemci, ne vede do pričakovanega rezultata, ne vede naših Nemcev do pametnega sožitja z nami, temveč jih ohranja samo v nekdanji oholosti in predrznosti.

Zato jim je treba zasvirati novo melodijo. Pustiti jim striktno samo to, kar jim pritiče po naših mednarodnih zavezah, vse drugo pa odvzeti. Odvzeti jim zlasti vse tisto, s čimer jih je hotela z državnimi sredstvi umetno podpreti bivša Avstrija. Zato je treba vreči v naš narod geslo in ga politično tudi izvesti, namreč: *Ven iz Kočevja z vsemi državnimi institucijami in uradi! Kočevje naj postane vas, v kateri se ne bo ničesar godilo. Ven iz Kočevja s političnimi, davčnimi in sodnimi uradi!*

Sedež političnega sreza naj postane Ribnica, v Ribnico naj se koncentrira sodišče za vse ozemlje, ki je do sedaj bilo v območju kočevskega sodišča, in v Ribnico naj se prenese gimnazija!

Tako naj se kulturno in gospodarsko okrepi slovenska Ribnica s svojim slovenskim okoljem.

Kočevje s svojim župnikom bo potem lahko v miru premišljevalo o svojem nemško-narodnem poprevratnem političnem zadržanju.

USODA VLAGATELJEV

V gospodarski osamosvojitvi malega človeka so videli naši predvojni politični in gospodarski voditelji tudi rešitev naroda pred nemškim in italijanskim pritiskom. Z ustanavljanjem domačih denarnih zavodov, kjer naj se stekajo prihranki širokih narodnih plasti, se je na eni strani hotelo naše gospodarstvo osvoboditi odvisnosti od tujcev, na drugi strani pa najti potrebna sredstva za razvoj domače obrti, trgovine in deloma celo industrije. Ta široko zasnovana in izvedena kreditna organizacija je pokazala pred vojno velike uspehe. V znatni meri se imamo njej zahvaliti za gospodarske in celo politične uspehe.

Toda povojna inflacija je te naložbe — ca. 300 milijonov kron — skoraj popolnoma razvrednotila. V dobi gospodarskega presnavljanja po vojni se ni našel nihče, ki bi resno vstal v zaščito vlagateljev, da bi rešil njihove prihranke pred skoraj popolnim uničenjem. Splošno je namreč tedaj obveljalo načelo, da je predvojna krona enakovredna povojni kroni, kar je značilo v veliki meri osvoboditev dolžnikov od prevzetih obvez. Tudi vlagatelji so se fatalistično vdali v svojo usodo, četudi je bila marsikatera tiha tragedija posledica razvrednotenja prihrankov. Enako usodo so doživljali tudi zavarovanci, ki so svoje težko prislužene prihranke nosili večinoma v tuje zavarovalnice.

Toda ta bridka izkušnja vendarle ni kvarno vplivala na dotedanji način varčevanja, kar najbolje dokazuje statistika naših denarnih zavodov. Hranilne vloge so začele kmalu po vojni zopet rasti in so v Sloveniji dosegle v letu 1929. lepo vsoto treh milijard dinarjev. Naši denarni zavodi so v teh letih plavali v denarju ter so postali radi finančne moči v veliki meri regulatorji gospodarskega življenja, pri čemer pa so pozabili, da razpolagajo s tujim, njim zaupanim denarjem.

Temeljna osnova vsakemu kreditu je zaupanje posojilodavca v osebo, ki prejme posojilo, in zavest, da bo v smislu dogovora svoječasno prejel enako vsoto iste vrednosti, kakor jo je posodil. Kar velja za posameznika, velja tudi za kreditne organizacije, ki obrtoma zbirajo denar onih oseb, ki ga same ne morejo ali ne znajo uporabljati v gospodarstvu, z namenom, da ga oddajajo kot posojila onim, ki ga potrebujejo in morejo za to nuditi zadostna jamstva. Denarni zavodi torej vršijo *posredovalno funkcijo*, da pride denar vlagateljev do oseb, katerim sicer primanjkuje lastnih sredstev, a ki ga nujno potrebujejo. Zato mora pri denarnih zavodih vladati *temeljno načelo*, da smejo denar svojih vlagateljev posojevati le pod enakimi ali vsaj sličnimi pogoji, kakor so ga sami dobili. V normalnih časih kršitev tega načela ne ustvarja posebnih težav. Kakor hitro pa se iz kakršnihkoli razlogov množijo zahteve po vrnitvi vlog, mora nastopiti katastrofa, če denarni zavodi niso v stanju pravočasno izterjati posojil od svojih dolžnikov.

Ko se je leta 1929. tudi v Jugoslaviji začel splošno opažati konec povojne konjunktore ter so se radi gospodarske krize morale likvidirati razne povojne konjunktorne tvorbe, so splošno občutno padli dohodki. To obubožanje je zadelo tudi vlagatelje iz vrst uslužbencev, delavcev in kmetov, ki so svoje prihranke nalagali v denarnih zavodih predvsem za črne dneve, ko ne bo za njih in njihove družine zadosti zaslužka. Toda tudi subjektivno vlagatelji niso imeli posebnega zaupanja do svojih denarnih zavodov, ker so jih že prvi polomi naših velikih bank opozarjali na

previdnost. Zato opazamo že leta 1930. pritisk vlagateljev na denarne zavode. Svečane izjave denarnih zavodov o varnosti vlog niso mogle pomiriti vlagateljev, ki so iz najrazličnejših razlogov odpovedovali svoje vloge. Da bi zavodi zadovoljili temu navalu, so sicer forsirano skušali vnovčiti svoje terjatve, toda kaj kmalu so uvideli brezuspešnost takega postopanja ter so zato zahtevali državno intervencijo oziroma pomoč proti vlagateljem, ki da nikakor nočejo razumeti težkega položaja zavodov.

Po dolgem oklevanju se je vlada odločila vsaj deloma zaščititi denarne zavode in je v 5. in 6. § zakona o zaščiti kmetov z dne 22. aprila 1932 dovolila, da se smejo denarni zavodi poslužiti moratorija, če radi krize ne morejo redno izplačevati vlog. Končno stališče je vlada zavzela v uredbi z dne 22. novembra 1933, v kateri je pod določenimi pogoji dovolila odložitev plačil, sanacijo ali pa likvidacijo denarnih zavodov. Če premotrimo dosedanje vladne odredbe, moramo takoj ugotoviti, da so merodajni faktorji le v majhni meri upoštevali zahteve in želje gospodarskih, posebno bančnih krogov, ki so na neštetih konferencah postavljali tezo, da je sanacija denarništva mogoča le z aktivno pomočjo države in njenih denarnih zavodov, predvsem Narodne in Hipotekarne banke. Z navedeno uredbo je država denarnim zavodom le dovolila, da se lahko z lastnimi sredstvi rešijo iz sedanjega težkega položaja. Možnost take rešitve pa je zelo problematična, kar naj izhaja iz naslednjih razmotrivanj:

Med tem ko je povojna inflacija uničevala notranjo vrednost denarja, opazamo z nastopom krize nasproten proces, da padajo cene vsem produktom in da zato pridobivajo plačilna sredstva na vrednosti. Totalni indeks potrebščin v naši državi kaže, da so od leta 1926. do danes padle cene kmečkim produktom skoraj za polovico, industrijskim pa za četrtnino in se mora obratno smatrati, da je vrednost našega dinarja v splošnem zrasla za 40%. Znatno zmanjšanje produkcije je povzročilo počasnejši obtok denarja, ki je pridobil na vrednosti tudi radi zmanjšane uporabe nadomestnih denarnih sredstev. Upnik je torej radi porasta vrednosti denarja obogatel. Zmanjšani dohodki pa so povečali nevarnost, da dolžniki ali sploh ali pa vsaj delno ne bodo mogli vrniti posojil. Kot naravna posledica tega stanja je rastoče nezaupanje upnika, ki skuša čimprej prekiniti posojilno razmerje s svojim dolžnikom. Naravno je, da je vlagatelj izgubil zaupanje do svojega denarnega zavoda, posebno, ker je bilo medsebojno razmerje od vsega začetka zgrajeno na nezdravi podlagi. Denarni zavodi so sprejemali večinoma vloge na kratkoročno odpoved, dobljeni denar pa so izposojevali na daljše roke. Pravno imajo vlagatelji sicer vso pravico odpovedati te svoje vloge, toda z gospodarskega stališča se tudi njim ne more odrekati sokrivda na današnjem položaju. Vlagateljem je bil znan način plasiranja njihovega denarja; vedeli so, da morajo denarni zavodi njihov denar, za katerega so nudili visoke obresti, posojevati naprej in se pri tem ozirati predvsem na varnost danih posojil. Najbolj varna pa so dolgoročna s hipotekami zavarovana posojila. Saj so uživali največje zaupanje ravno tisti zavodi, ki so se bavili s hipotečnimi posli. Mesto da bi zavodi izdajali založnice ali zastavna pisma, so zaupali vlagateljem, da ne bodo dvigali prekomerno svojih vlog. Skupen naval vlagateljev je v kratkem času moral opustošiti denarne rezerve zavodov in ustvariti današnji položaj. Če ne bi nastopilo povišanje vrednosti denarja, bi se položaj ne zdel kritičen. Toda radi deflacije in zmanjšanja dohodkov je postal marsikateri prvovrstni dolžnik kreditno slab; celo izterjevanje visokih debetnih obresti je postajalo iluzorno in povečevalo število dvomljivih terjatev pri denarnih zavodih.

Brez olepšavanja je položaj denarnih zavodov zelo težak. Lastno premoženje zavodov je bilo vedno v primeri s tujimi sredstvi malenkostno. Obrat se je vršil s tujim denarjem, to je z denarjem vlagateljev. Dana posojila se morajo sicer radi previdne naložbe smatrati za večinoma krita z zastavljenim premoženjem dolžnikov ali njihovih porokov, toda brezdvomno je izterjevanje teh posojil danes združeno s silnimi težavami. Vrhu tega pa uživa velik del dolžnikov ugodnosti zakona o zaščiti kmetov, kar povzroča padec obrestne mere in izpremembo celo kratkoročnih posojil v dolgoročna.

Mere, ki jih dovoljuje zavodom uredba o njih zaščiti, so nezadostne, ker so deloma formalnega značaja, deloma pa samo odlagajo pretečo katastrofo. Zakonita odložitve plačil v zvezi s plačilnim načrtom odpravlja sicer sedanje *ex lex* stanje, ko bi morali zavodi radi neplačevitosti zahtevati stečaj ali poravnavo, vendar pa je že dosedanja praksa pokazala, da so pogosto gospodarske razmere močnejše od veljavnih zakonov. Zelo redko so namreč vlagatelji vkljub grožnjam sodno postopali proti svojim denarnim zavodom.

Z omenjeno uredbo je zavodom dana možnost, da ostanejo pri življenju; z njo pa ni rešeno vprašanje uspešnega delovanja v bodočnosti. V nevarnosti je ves kreditni sistem in ni dvoma, da bodo morali zavodi iskati novih potov, če hočejo ostati koristni členi našega gospodarstva. V sedanjem položaju so kakor paraziti, ker ne vršijo svoje funkcije posredovanja med upniki in dolžniki — temveč živijo od prisilne razlike med aktivno in pasivno obrestno mero. Takó so vlagatelji kakor tudi dolžniki velikokrat pripravljeni likvidirati svoje razmerje do zavodov ter stopiti v direktne medsebojne stike, toda razne zaščite v korist zavodov (posebno prepoved pobotanja) jim to zabranjujejo. Dolžnost merodajnih faktorjev pa je, da podpirajo vsako stremljenje po normalizaciji kreditnih odnošajev, ker je sedanji kreditni sistem eden glavnih temeljev današnjega družabnega reda. Zato moramo slediti francoski in angleški organizaciji kredita, kjer denarni zavodi le malo poslujejo s tujimi kapitali, temveč večinoma le posredujejo pri plasiranju prihrankov. Tedaj bo nastopila tudi stroga ločitev med dnevnim denarjem (kratkoročnimi posojili) in med dolgoročnimi naložbami.

Po vsem tem usoda vlagateljev ni posebno rožnata. Večina vlog je še danes zamrznjena, predvidoma za daljšo dobo let, in tudi niso izključene vsaj delne izgube. Pri bodočem nalaganju prihrankov pa se mora odpraviti napetost med vlogami in posojili denarnih zavodov.

Zato je po vzoru češkega zakona tudi pri nas nujno potreben zakon o denarnih zavodih, ki bo točno reguliral organizacijo našega denarstva, predvsem način sprejemanja vlog in plasiranja posojil. Le s takimi strogimi odredbami bo mogoče odpraviti sedanje stanje in s tem zadostno zaščititi vlagatelje. V korist vsega našega gospodarstva se mora izdatno zmanjšati tudi obrestna mera tako za vloge kakor tudi za posojila. Dosedanji poskusi pa današnjega težkega položaja nikakor ne bodo popravili ali celó ozdravili.

REGENERACIJA

Pisanje o krizi in krizah postaja že skoro neprebavljivo, vendar kljub temu aktualno, ker nas neugodni, bolezenski občutek neprestano opominja, da v našem osebnem in socialnem življenju nekaj ni v redu. Iz tega nedoločnega občutka se porajajo predlogi za ozdravljenje. Spričo dejstva pa, da kritično stanje ni še našlo prave razlage, so tudi ti predlogi dvomljive vrednosti. Nahajamo se v atmosferi, nasičeni z dvomi, kričečimi idejnimi nasprotstvi, ekstremnimi prenapetostmi, ljutimi borbami med poedinci in skupinami.

Ta atmosfera se mora izčistiti. Po tem, kakor danes izgleda svet, se zdi, kakor bi imelo največ verjetnosti mnenje, da je edini izhod iz neznosnih razmer: nova svetovna vojna. Knickerbocker v svoji reportaži šteje ure, dneve in mesece, ki morda še pretečejo pred izbruhom vojne. Dnevno časopisje piše kakor bi bil zadnji večer pred usodnimi dogodki. Diplomatske salonske garniture dirjajo od ene prestolnice do druge, v starodavni Pragi, torišču Komenskega in Masaryka, se zbirajo filozofi. Ne diplomacija ne filozofija ne zmoreta drugega, kakor da za trenutek podajšata premirje.

Spričo tega razpoloženja je spoznanje, da evropska ljudstva niti fizično niti gospodarsko ne bi prenesla razdejanj novih vojnih konfliktov, močna zavora, ki sicer momentano dobro deluje, o kateri pa ne vemo, ali bo mogla ustaviti vozilo tik pred prepadom.

Denimo, da se treznosti politikov, diplomatov in gospodarstvenikov posreči odmakniti vojno nevarnost morda za nekaj desetletij. Kako naj človeštvo te decenije izrabi, da se čimpreje izvleče iz kroničnih kriz in iz kroničnega hiranja? Notranje zlo ostaja nepremagano in bi le nadaljevalo svoje razkrajajoče delo.

Delovnega načrta za mirno dobo še ni. Pod krilaticami sanacije, regeneracije, preporeda se sicer pojavljajo različni predlogi, toda enotnega naziranja o tem, kaj je nujnejše in važnejše, še ni. Boji za ideje in programe še niso izvojevani. Marksizem in individualistični kapitalizem na pr. sta stopila v Ženevi v zakon, ki ga ni spletla ljubezen, ampak ga je diktirala po svojem karakterju dobro znana politika. Ta »brak« se bo ob prvi priliki razbil na tako lahek način, kakor se to godi v Rusiji. Demokracije, fašizmi in nacizem se bodo pobijali še naprej. Ideja industrijske in agrarne racionalizacije bo še nadalje v ostrem boju z naravno in gospodarsko prvobitnostjo vasi, kakor vidimo na pr. iz sklepa interparlamentarne konference v Beogradu, ki je zahtevala, naj se agrarno gospodarstvo otrese pretirane racionalizacije.

Če bo imelo človeštvo vsaj nekaj desetletij miru, bo gotovo v prvi vrsti potrebna *biološka regeneracija* ljudstev. Ta zahteva se je porodila v statističnih uradih, ki so dokazali, kako nevarno pada število rojstev v nekaterih najnaprednejših državah Evrope. Dalje je nauk o dednosti dokazal, da spričo rastoče urbanizacije rezervoarji s podeželja kmalu ne bodo zadostovali, da bi se nadomestile one lastnosti, ki jih neprestano uničuje velemesto s svojim nenaravnim kulturnim in civilizacijskim življenjem. Vprašanje oplemenitve človeške rase stopa na plan, zaenkrat na Zapadu, oglasilo se bo pa tudi na Vzhodu pri narodih, ki imajo dozdej še krepke korenine v kmetiskem ljudstvu. Naš človek, ki bere, kako pada

število rojstev v Franciji, kako rastejo velemesta in goltajo vedno nove milijone kmetijskih prišlecev, bere te stvari kakor interesantne novice, ki se njega ne tičejo. Tudi so klici o gospodarski bedi in zvočniki političnih formacij prejaki, da bi dopuščali razmišljanje o stvareh, za katere ni momentanega neposrednega interesa.

Pred nekaj meseci so se skoro neopaženo zbrali v Zürichu zastopniki evgeničnih organizacij k internacionalnemu kongresu, kateremu je predsedoval Rüdin iz Münchena. Tam so bili zbrani biologi in socialni politiki z Danske, iz Nemčije, Anglije, britanskega Bornea, Francije, Holandske, nizozemske Indije, Avstrije, Poljske, Švice, češkoslovaške in Združenih držav Severne Amerike. Ta skromna, a znamenita družba je smatrala za nujno potrebno, opozoriti visoke vlade civiliziranih držav na vznemirjenost prebivalstva v mnogih državah zaradi grozeče nove vojne in poudariti, »da bo taka vojna znova pobrala poprečno najboljše može v masah, tako da utegne za zapadno kulturo postati usodepolno, če propadejo mase sposobnega človeškega materiala, zlasti spričo počasne in težavne regeneracije«. Kljub velikim razlikam v političnih in svetovno-nazornih stališčih je kongres po štiridnevnem posvetovanju sklenil na predlog Norvežana Mjœena pozvati vse vlade, naj študirajo probleme dedne biologije, populacijske politike in rasne higijene ter naj uporabljajo njihove izsledke v korist svojih narodov.

Četudi za nas in naše razmere biološki narodni problemi niso tako akutni kakor n. pr. za Nemčijo, vendar so take narave, da jih ne smemo puščati vnemar. Celo sovjetska Rusija, ki je imela čez glavo opravka s svojimi političnimi, gospodarskimi in socialnimi problemi in kj ima nepregledno maso neizžrpanega kmetijskega prebivalstva ter izredno visoko število porodov, se je v novejšem času tudi uradno začela baviti z biološkimi in populacijskimi vprašanji. Resnična regeneracija je mogoča le na trdnih tleh od narave odvisnih bioloških sposobnosti.

Poleg biološke je potrebna duhovna regeneracija. Razprava o tej je še težja in kočljivejša. V kaosu svetovnih nazorov, v domeni duha in razuma, je nespravljivost največja. Praški filozofski kongres je to resnico ponovno dokazal. Ruski filozofi se ga niso udeležili in sicer — kakor domneva Nedeljčević — zaradi tega, ker smatra boljševiska Rusija take kongrese za buržoazne, meščanske institucije. Predstavniki fašistične in nacionalsocialistične ideologije so bili navzoči, pa so že uvodoma zavzeli tako stališče, da je bilo nemogoče pričakovati zbližanja različnih duhovnih smeri. Kongres naj bi bil, izhajajoč iz ozkih strokovnih in abstraktnih mej, skušal praktično najti rešitev iz največje krize, ki jo je kdaj preživljalo človeštvo. Iz poročil o kongresnih razpravah vidimo, da kaj praktičnega, konkretnega, rešilnega filozofi niso sklenili. Poziv češkoslovaškega prosvetnega ministra, naj učenjaki zgostijo svoje profesionalno znanje v en nasvet, ni našel odmeva.

Neomejena svoboda duha je lepa stvar, a ima v mirnih časih drugačno silo kakor v razkrajajoči se dobi. V današnjih časih, ko se majejo temelji družbe, je potrebna neka enotnost, neka skupnost, brez skrbi lahko rečem, solidarnost. Skrajni individualizem ne more prinesiti odrešenja. V tem miselnem pravcu je šel nemški narodni socializem do ekstrema. Podredil je narodnosocialističnemu svetovnemu nazoru vse duhovno življenje Nemčije. Zdi se, da so že šle in da bodo šle po isti poti ali podobni poti še marsikatere druge evropske države. To bo prehodna faza duhovnega življenja, ki je očitno potrebna. Sicer bi lahko dejali: dum philosophi deliberant, Saguntum perit. V Pragi govorijo o krizi demo-

kracije, Litvinov izjavlja v Ženevi, da ostane sovjetska Rusja tudi nadalje na starih svojih idejnih osnovah. Večjih nasprotij si skoro ne moremo misliti.

Biološkega in duhovnega prerojenja ni brez moralnega prenovljenja. Zato se danes toliko govori o »novem« človeku, ki naj bi bil nosilec novega načina družabnega sožitja. Kakšen naj bi bil ta »novi« človek, danes nihče ne more jasno povedati, zato se ta zahteva često omalovažuje kot fantastična in nerealna. Toda zelo realna in konkretna stremjenja v mnogih državah kažejo, da se pod navidezno frazo vendar pripravljajo nekaj novega, stvarnega.

Intelektualci so dolžni, da najprej sami sebe izročijo strogi kritiki in da trezno premislijo, kam vodi razvojna linija. Zlasti je to potrebno pri nas. Nепrestano od vseh strani slišimo, da je narodna inteligenca izgubila kontakt z ljudstvom. To očitajo politiki, sociologi in narodni gospodarji. Pravilna je zahteva tistih, ki pravijo, naj se najprej duhovno in moralno regenerirajo vodilni inteligenčni sloji.

Dr. Branko Vrčon:

KRIZA MANJŠINSKE ZAŠČITE

V vrsto kriz uvrščamo sedaj že tudi krizo meddržavne manjšinske zaščite. Pri tem mislimo seveda v prvi vrsti na *težkoče v aplikaciji manjšinskih norm*, ki izvirajo iz posebnih meddržavnih manjšinskih dogovorov in posebnih manjšinskih določb v mirovnih pogodbah.

Ko govorimo o krizi današnjega sistema manjšinske zaščite v zvezi s priljubljeno temo o krizi demokracije in s pojavi raznih ekstremnih, šovinističnih gibanj (fašizma in hitlerizma), v zvezi z nastankom avtoritativnih režimov v nekaterih državah, mislimo še prav posebno na tiste *manjšinski zaščiti nasprotno notranjepolitične tendence* zadnjega časa. Pojav krize v ženevski instituciji nas pa zavaja v razglabljanja še o neki *splošni krizi v meddržavni organizaciji in na področju meddržavnega sodelovanja*, ki se nam zdi, da zelo odločilno posega tudi na povojno manjšinsko zaščito. V glavnem se dotikamo krize v manjšinski zaščiti bolj s praktične strani, s stališča aplikacije obstoječih abstraktnih manjšinskih norm na posamezne konkretne odnose med manjšino in večino v tej ali oni državi, ne da bi po tej poti mogli priti do jedra vprašanja, ki mu na ta način tudi ne moremo poiskati rešitve.

Zgrešeno je že mnenje, da je kriza povojne manjšinske zaščite nastopila šele in samo v neposredni zvezi s pojavi krize na ostalih področjih. Ne zanikam, da se je negativni vpliv teh pojavov baš zadnje čase v posebni meri odločilno odražal v akutni krizi manjšinske zaščite, ki je v letošnji ženevski diskusiji dosegla nedvomno svojo kulminacijsko točko. Zdi se mi pa vendarle, da v poudarku teh zunanjih vplivov nekoliko pretiravamo, ko pri tem pozabljamo, da je krizi meddržavnega manjšinskega sistema iskati *globljih notranjih vzrokov v sistemu samem*. Krize na drugih področjih niso namreč specifične krize manjšinskega sistema šele ustvarile, *ampak so jo že našle*. S svojimi negativnimi vplivi so jo

seveda še poostrihle in spravile v sedanji akutni stadij, vendar je ta le *nujen izbruh dosedanje latentne krize v sistemu samem.*

S tega vidika se mi zdi tudi letošnji poljski predlog o razširjenju manjšinske zaščite na vse države — članice Društva narodov le nujna posledica vsega dosedanjega razvoja meddržavnega manjšinsko-pravnega sistema: posledica, *do katere je moralo priti že iz povsem notranjih, na sistem sam tesno navezanih razlogov,* ki imajo svoj izvor v posameznih tipičnih napakah in pomanjkljivostih sedanje manjšinske zaščite. Slučajno je ta predlog stavila Poljska in stavila ga je nedvomno s prozornim egoističnim namenom, da zadosti nekim svojim posebnim državnim interesom. Lahko bi pa v sedanjem položaju izšel tak predlog od katerekoli druge manjšinsko-pravno zavezane države, ne da bi radi tega zgubil ali pridobil na svoji nujnosti.

Poljski predlog je torej brez ozira na namene, ki jih Poljska v trenutnem zunanje-političnem položaju zasleduje, odprl še ob pravem času rešilni ventil v skrajno napeti atmosferi. Skozi ta ventil utegne *sedanje nevzdržno stanje* na polju manjšinske zaščite polagoma vendarle najti svoje razčiščenje.

In če govorim tu o nevzdržnem stanju, mislim tako na položaj *manjšin* kakor na položaj manjšinsko-pravno vezanih *držav*. Meddržavni manjšinsko-pravni sistem v sedanji obliki in sedanjem obsegu vzbuja splošno nezadovoljstvo pri prvih kakor pri drugih. To pa povzroča neko latentno kritično stanje v sistemu samem, *stanje, ki bi bilo tako tudi brez že omenjenih zunanjih negativnih vplivov,* ki mečejo seveda v to latentno krizo še svoje senčne strani.

Da se o tem prepričamo, zadostuje bežen pregled *nastanka in razvoja* poveljnega meddržavnega manjšinsko-pravnega sistema.

Povojno manjšinsko pravo je že ob svojem rojstvu na pariški mirovni konferenci leta 1919. prineslo s seboj na svet tri *temeljne napake, tri težke pomanjkljivosti,* ki stalno ovirajo njegov razvoj in prost razvoj: 1. okrnjeno je teritorialno (pomanjkljivost, ki je postavila problem razširjenja in posplošenja manjšinske zaščite); 2. okrnjeno je *materialno* (problem izpopolnitve obstoječega manjšinskega prava) in 3. okrnjeno je končno po predvidenem manjšinskem *postopku* zaradi pomanjkanja prepotrebni sankcij in dejanskih garancij (problem meddržavne garancije obstoječih manjšinskih norm).

Te tri temeljne pomanjkljivosti poveljnega manjšinskega sistema so že same po sebi tako težke, da je brez njihove odstranitve nadaljnji razvoj manjšinskega prava nemogoč. Kakršnokoli »izboljšanje«, ki ne bi bilo predvsem izboljšanje v teh osnovah, bi pomenjalo korak k — novim pomanjkljivostim in napakam. Jedro današnjega manjšinskega problema tiči baš v teh osnovnih zablodah, na katerih bolega in bo še dolgo bolehal ves sedanji meddržavni zaščitni sistem manjšin.

Nastete pomanjkljivosti so bile ponovno predmet ostrih in burnih debat pri Društvu narodov. Zlasti o prvi in drugi pomanjkljivosti se je mnogo govorilo, vendar do izboljšanja ni prišlo. *Postopek* v manjšinskih zadevah pa je bil celo predmet raznih reform, ki jih je narekovala vsakdanja praksa, vendar pa kaže še danes vse temeljne napake splošnega spornega postopka pred forumom Društva narodov, tako da dejansko tudi na tem polju ni zaznamovati nobenega izboljšanja. Razen tega so vse dosedanje manjšinske debate pri Društvu narodov jasno pokazale, da *ni mogoča separatna rešitev vsake izmed navedenih pomanjkljivosti zase,*

ker obstoji med njimi tesna soodvisnost, ki jo lahko celo spremenimo v povsem določeno stopnjevanje v zgoraj podanem vrstnem redu.

Osnovno vprašanje, okrog katerega so se do danes sukale vse ženevske debate, je vprašanje, ki izhaja iz prve pomanjkljivosti: *posplošnje manjšinske zaščite*. Kadarkoli se je n. pr. pred Društvom narodov pojavil predlog o izpopolnitvi in izboljšanju *materialnega manjšinskega prava*, so se vse manjšinsko-pravno vezane države izognile diskusiji s tehtno načelno ugotovitvijo: Nismo nasprotne nobeni, in tudi ne najširši izpopolnitvi manjšinskih norm, *toda le pod pogojem, da enake obveznosti prevzamejo nase tudi vse tiste države, ki jih meddržavna manjšinska zaščita formalno še ne veže*. In v tej zvezi moramo takoj ugotoviti, da so manjšinsko-pravno vezane države — v tem kakor v vseh drugih vprašanih manjšinske zaščite — nastopale neprimerno bolj složno kakor manjšine same. V tem njihovem enotnem nastopu vidimo najjačji poudarek temeljne napake, na kateri boleha vsa povojna manjšinska zaščita: poudarek *teritorialne okrnjenosti manjšinskega prava kot kronične bolezni meddržavnega manjšinskega sistema*, ki sproti paralizira vse zdrave poskuse po kakršnemkoli izboljšanju posameznih manjšinskih norm. S tega vidika se mi zdi le nepotrebno tratenje energij in pravo Sisifovo delo vsak poskus, ki stremi za tem, da se v sedanjem manjšinskem sistemu reši, kar se vsaj trenutno rešiti da. *Manjšinska zaščita v sedanjem obsegu in sedanji vsebini ne more ustrezati niti težnjam manjšin niti težnjam manjšinsko-pravno vezanih držav*. Boriti se brezpogojno za njen obstoj vsaj v dosedanjem obsegu pomenja *odreči se pravi, pošteni rešitvi manjšinskega vprašanja*, pomenja pa tudi odreči se borbi za zmago višjih etičnih principov v sistemu meddržavnih odnosov.

Jedro današnjega boja za pravice zatiranih manjšin ne tiči v borbi za skromne drobtinice, ki bi milostno padale z miz večinskih narodov.

V tej smeri je mogoče razumeti borbo posameznih manjšin v okviru posameznih držav, nikakor pa ne borbe za pravičen meddržavni sistem manjšinske zaščite. Ker se ne da tajiti, da je manjšinsko vprašanje *izrazito mednarodno vprašanje*, ki mu v okviru posameznih držav ne moremo najti zadovoljive rešitve, moramo seveda stremeti za tem, da rešimo vprašanje kot *meddržavno*. To je v okviru sedanjega manjšinskega sistema — radi navedenih pomanjkljivosti — nemogoče in povsem iluzorno, dokler ni definitivno rešeno osnovno vprašanje o posplošenju manjšinske zaščite.

S tega načelnega stališča se nam more zdeti poljski predlog o razširjenju manjšinskih obveznosti na vse države — ne glede na njegovo formo in na namene poljske države — neprimerno bližji kakor resolucija letošnjega manjšinskega kongresa, ki se v službi nekaterih zaščitnih manjšin zavzema »vsaj« za nadaljnji obstoj sedanjega manjšinskega sistema.

Kurt Trampler je v svoji knjigi »Staaten und nationale Gemeinschaften« (Berlin 1929) povsem točno označil ves sedanji meddržavni manjšinski sistem kot tipično karitativen, ki z vsemi svojimi velikimi pomanjkljivostmi in svojim izrazito samaritanskim značajem ponižuje manjšine in — države.

Zaradi načelnega odpora manjšinsko-pravno vezanih držav proti meddržavnopravno neutemeljeni delitvi držav v manj in bolj suverene, delitvi, ki je nujna posledica konservativne koncepcije pariške mirovne konference in je našla konkreten izraz v Clemenceaujevem pismu na polj-

skega prezidenta Paderewskega (24. junija 1919), nima sedanji sistem manjšinske zaščite možnosti še tako skromne realizacije. Pomanjkljivosti, ki tiče v sistemu samem, so tako vzrok neke *stalne latentne krize, ki bo trajala tako dolgo, dokler bo veljal v sedanjem obsegu sistem manjšinskih norm*, ki so jih prinesli posebni manjšinski dogovori po l. 1919.

Razčiščenja v tem vprašanju nam morejo prinesiti le taki predlogi, kakršen je poljski. Povsem razumljivo je, da se mu je pridružila tudi naša država, saj ni prvič, da so s podobnimi predlogi soglašale vse manjšinsko-pravno vezane države. Zagovorniki koncepcije, ki je prevladala na pariški mirovni konferenci, lahko kritizirajo postopanje Poljske v skrajnih konsekvencah z ozirom na princip spoštovanja obstoječih dogovorov, *ne morejo pa zanikati upravičenosti predloga samega*.

Pa tudi s stališča naših manjšin onkraj meja moramo predloge, ki streme po načelni rešitvi manjšinskega vprašanja, samo pozdraviti. Če velja za našo državo načelo: Smo za obstoječo manjšinsko zaščito le pod pogojem, da veže tudi druge in zlasti one, ki imajo pod svojo oblastjo naše manjšine; more tudi za naše manjšine veljati pravilo: Dajte nam zaščito, ki jo uživajo druge manjšine, ali pa se odrecite zahtevi po naši brezpogojni lojalnosti!

O B Z O R N I K

† Dr. Janže Novak

Umril je dr. Janže Novak. Nenadoma je udarilo od nekod, mrtvi obraz pa je mirno razodeval tisočem: Končano je.

S počitniškega oddiha na Rabu so ga 18. julija pripeljali mrtvega domov. Izdihnil je med potjo mimo Delnic. — Ogromno ljudstva in zastopstev številnih organizacij ga je spremilo v veličastnem sprevodu na njegovi poslednji poti v njegov rojstni kraj, v Notranje gorice. Narod ga je počastil ob smrti, kakor časti le najboljše sinove.

Dr. Janže Novak je žrtvoval vse svoje življenje svojemu narodu. Že zgodaj kot nižješolec se je v l. 1907—1911 zanimal za narodov preporod in se aktivno udeleževal v organizaciji »narodno-radikalnega dijaštva« v Ljubljani. Živo je deloval za izvenšolsko izobrazbo bodoče narodove inteligence, študiral slovanske jezike, o počitnicah potoval po Primorju, Hrvaški, Bosni, Dalmaciji in l. 1911 kot četrtošolec je šel že v Srbijo. Tako je bil

kot petošolec že idejno pripravljen, usposobljen za revolucionarni pokret južnoslovske omladine v Avstriji, ko so ustanovili l. 1912 »organizacijo jugoslov. srednješolcev« — *Preporod*. Janže je bil med vodilnimi organizatorji tega pokreta za osvobojenje vseh južnih Slovanov v samostojno državo. Vodstvo ga je poslalo v Gorico, da je tamkaj samostojno organiziral in vodil Preporodovo revolucionarno akcijo. Ob napovedi vojne je bil obtožen veleizdaje proti Avstriji in v znanem veleizdajniškem procesu v Ljubljani leta 1914 proti 32 slovenskim dijakom in akademikom obsojen z Ivanom Endlicherjem na 7 mesecev zapora. Na ničnostno pritožbo nemškega državnega pravdnika ga je sodišče v Gradcu obsodilo 7. septembra 1915 na 5 (pet) let težke ječe. Da je bila mera tragedije do roba polna, mu je tovariš in brat v trpljenju Ivan Endlicher dan pred obravnavo v ječi izdihnil. Po treh letih prestane ječe je prišel ob splošni Karlovi amnestiji tudi Janže na svobodo. Že je pletel stike z Zagrebom in Prago in skoro nato doživel osvobojenje

svoje ljube domovine. Hitel je študirat v Prago, a boji za Koroško so ga priklicali domov v koroško legijo, da tudi z orožjem brani, kar mu je ječa poprej branila.

Po povratku v Prago je organiziral jugoslovansko-češkoslovaško bratsko gibanje v društvih in ustanovil revijo »Jugoslavijo«. Hkrati pa je pomagal organizirati v tistih od vojne razbitih razmerah Ekonomsko zvezo v Beogradu, Ferialni savez, podporno akcijo za akademike v Pragi, na Dunaju in že ob prvih pripravah za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani tudi ljubljansko akademsko podporno društvo, da so akademiki mlade univerze l. 1919 imeli že takoj spočetka primerno hrano in zasilen dom v hotelu Tivoliju in na ljubljanskem gradu. Iz raztresenih akademskih društev po avstrijskih univerzitetnih mestih je na podlagi matičnega slovenskega akad. društva »Slovenije« na Dunaju reorganiziral enotno društvo »Jugoslovansko napredno akademsko društvo Jadran« v Ljubljani leta 1919 in ga vodil kot prvi predsednik. Kljub vsestranskemu delovanju ni zamujal studija; dovršil je pravo z doktoratom že l. 1921 v Zagrebu. Poslej je posvetil svoje izredne delovne sile Ferialnemu savezu za vso državo in bil nekaj let njegov glavni vodja. Ko se je preselil v Ljubljano, se je posvetil odvetniškemu poklicu, glavno veselje pa je imel, kakor je sam pogosto pripovedoval, v političnem delu. Ves skozi in skozi revolucionaren, zdrav, krepak, uporen duh ni imel ne smisla ne volje gojiti kako strankarsko »politiko«, marveč politiko *napredka*. Sam je žrtvoval vse, žrtvoval mladost, prostost, rogal se je i ječi i vislicam, kakor pričajo uporne besede v izpovedih pred graškim sodiščem, zato ni maral in ni niti skušal razumeti osebno politiko. V »poklicni« strankarski politiki je vzbujal radi tega mnogo napačno tolmačenega upora, da so se ga ponekod celo bali prav zaradi neizprosne premočrtne poti za idejo. Bil je poštenjak, kakor redko kateri, zato mu je bil tudi redko kateri kos v delu. Bistro je postavil program »bajtarja«, aktualno vprašanje v dolgi vrsti problemov gospodarske politike. Ureditev socialnih vprašanj malega človeka je te-

melj gospodarski rešitvi iz današnje svetovne zmede. Odklanjal je formalnosti, vse mu je bila ideja in nje ostvaritev.

Padel je mlad, a ustvaril in žrtvoval je čudovito mnogo; zato mu bo narod ohranil časten, hvaležen spomin. *Inko.*

Mihajlo Gabrijelčič,

dvorni svetnik v pok., je dne 1. sept. 1934 praznoval 80letnico svojega rojstva. Kot korekten in sposoben uradnik je dosegel v sodni službi najvišja mesta v bivši Avstriji in od prevrata dalje v Jugoslaviji. V prvih svojih službenih letih se je vneto in vztrajno boril za pravice slovenskega jezika pri sodiščih. Kot dober Slovenec in Jugoslovan je tudi na najvišjih mestih živel z narodom za narod. — Želimo mu, da nam še dolgo s svojim svežim optimizmom in nezlomljivo mladeniško energijo pomaga graditi naprej, kakor je gradil celo svoje dolgo življenje.

Svojemu zvestemu tovarišu in prve-mu predsedniku napredne akademske zveze kličemo akademski: *vivat!*

Misli ob kongresu evropskih narodnosti

Ob začetku septembra se je vršil v Bernu (Švici) pod predsedstvom dr. Josipa Wilfana X. kongres evropskih narodnosti. Kongres je kazal tokrat vse znake šibkosti in starosti. Predvsem se je močno občutil vpliv izpremenjenega stališča Nemčije napram vprašanju narodnih manjšin. Od kongresa so izostali tudi zastopniki Židov, ki so imeli doslej v krogu manjšinarjev precejšnjo besedo. Zastopanih je bilo 30 manjšinskih skupin, od teh pa je bila skoro polovica nemških manjšin iz raznih evropskih držav.

V neprijetno zagato je spravil zborovalce predvsem predlog za raztegnitev obveznosti glede narodnih manjšin na vse države, ki ga je Poljska nameravala predložiti Društvu narodov. Kongres je sicer tudi tokrat izjavil, da je v principu »za dosego nacionalne kulturne svobode sleherne narodnostne skupine v sleherni državi« in da vidi »le v uresničenju tega načela možnost za mirno sožitje raznih narodov v okviru evropskih držav«, vendar pa je bil proti poljskemu predlogu,

ne morda radi tega, ker je bil v prvi vrsti naperjen proti Rusiji, kolikor bolj radi tega, ker je bila nevarnost, da bi Poljska odklonila za bodočnost zanjo veljavne obveznosti, ako bi Društvo narodov njen predlog zavrnilo.* Raztegnitev obveznosti na vse države sveta pa je smatral kongres za nemogočo, češ, da se ne more isto načelo uporabljati napram ameriškim, afriškim in avstralskim narodnostim kakor napram evropskim.

Poleg omenjene vodene in splošne resolucije o zaščiti narodnih manjšin, ki ni prinesla nič novega, je kongres tudi letos sprejel posebno resolucijo za pomoč gladujočim v Rusiji. Ne glede na dejstvo, da so statistični podatki, ki jih navaja resolucija, očitno pretirani, kajti sicer bi bila Rusija »po vsakoletni izgubi milijonov in milijonov ljudi« samo radi lakote kljub velikemu številu prebivalcev in izredni plodovitosti kaj kmalu docela izčrpana, moramo po zanimanju, ki ga kaže kongres evropskih narodnosti za ta problem, sklepati, da si lakota izbira s posebnim veseljem pripadnike raznih manjšin. Te izbrane žrtve lakote pa morajo biti vse tudi zelo »verne«, kakor nas je učila razstava »Pro Deo«, ki smo jo imeli pred kratkim v Ljubljani.

Jugoslovanska intelektualna zastopstva

Vsako leto se vršijo skupščine jugoslovanskih intelektualnih delavcev, učiteljev, profesorjev, juristov, inženjerjev

* Poljska je na zadnjem zborovanju Društva narodov resnično odklonila vse obveznosti glede zaščite manjšin. Možno in verjetno je, da bodo sledile temu zgledu druge države. Jasno je, da bi tako nastala docela drugačna faza v problemu manjšin. Mi se nimamo radi tega ničesar bati, kajti položaj naše manjšine pod Italijo ne more biti slabši, kakor je, in tudi naša manjšina na Koroškem nima več veliko izgubiti. Naš zastopnik pri Društvu narodov Fotić je jasno izjavil, da smo tudi mi za splošno zaščito manjšin; ker pa je taka zaščita le pobožna želja, je spričo postopanja z našimi manjšinami v Italiji in Avstriji ostrejši kurz tudi pri nas več nego umesten.

itd. Te skupščine nudijo sliko razmer, v katerih intelektualci delajo in živijo, obenem pa v referatih in sklepih izpovedujejo ideje, ki so za stroke aktualnega ali principielnega pomena. Tako imajo na eni strani stanovski značaj, na drugi strani pa strokovno in idejno vsebino. V današnjih časih, ko iščemo izhoda iz domačih materialnih in duhovnih težav, je treba prisluhniti razpravam, debatam in sklepom teh shodov intelektualcev ter iz njih izluščiti one ideje in one smerice, ki bi utegnile kakorkoli koristiti jugoslovanski skupnosti. Omalovaževanje teh sestankov, češ, da se vršijo z izleti in banketi in češ, da so pod vplivom stanovskega kruhorstva, bi bilo napačno. Njihov pomen za celokupni narodov napredek je večji, kakor se splošno sodi. — Predvsem je treba ugotoviti značilno lastnost teh kongresov: čuvstvo stanovske in strokovne povezanosti je tako močno, da v njem ni mesta za antagonizme med Srbi, Hrvati in Slovenci, ali za strankarsko-politične motive. Ti kongresi so na realnih tleh stroke, znanosti in stanu in so praktični vzgledi realno pojmovanega jugoslovanstva. — Teh kongresov se udeležujejo tudi bolgarski zastopniki. Nad vse razveseljivo je, da se na realnih tleh vežejo tako ozke in solidne vezi z bratskim narodom. — Letošnji kongresi so nadaljevali delo prejšnjih, prinesli so pa tudi marsikaj novega. Na profesorskem in zdravniškem shodu so se obravnavala poleg drugih tudi vprašanja o materialnem položaju intelektualcev. Na profesorski skupščini je bilo v debati vprašanje verske vzgoje, pravniki so reševali problem braka, zdravniki so poudarjali pomen vasi, učitelji so iskali potov, kako se naj prosvetno najuspešneje dvignejo široki narodni sloji. Poleg mnogih drugih obravnavanih problemov so že naštetih velikega pomena za naš narodni razvoj.

Zato poroča o njih tudi naša revija.

Po kongresu Jugoslovanskega profesorskega društva

Letošnji kongres Jugoslovanskega profesorskega društva, ki se je vršil 4. in 5. julija v Banjaluki, je bil karakte-

riziran po dveh problemih: po sporu med beograjsko sekcijo in glavno upravo in po razpravi o verskem pouku na srednjih šolah.

Spor med beograjsko sekcijo in glavno upravo, ki traja najmanj že dve leti in ki je morda bolj osebnege kakor vsebinskega ali programatičnega značaja, je posebno važen radi tega, ker zavzema beograjska sekcija po teritorialnem obsegu in po številu članov prominentno mesto v profesorskem društvu. Tudi tokrat se je z nekakšnim kompromisom posrečilo premagati težkoče in morda bo tako dana prilika, da se po mirni poti ozdravijo razmere v profesorskem društvu.

V neprimerno večji meri kakor ta spor pa je razburjal duhove na kongresu predlog, ki ga je sprožila sarajevska sekcija ali boljše številna njena skupina in ki je šel za tem, da se *verski pouk* v srednji šoli ali popolnoma ukine ali vsaj omeji na nižje razrede, kakor je to bilo v predvojni Srbiji. Razprava o tem predmetu je nosila pečat spora z glavno upravo, ki ni hotela priznati aktualnosti problema. Morda vprav radi tega je imela debata že od vsega začetka tako ostro obliko in je dejansko trajala ves čas zborovanja. Značilno je, da je sprožila problem verskega pouka vprav sarajevska sekcija. Zakaj je to storila, izhaja jasno iz odstavka njenega predloga, ki ga lahko smatramo za utemeljitev: »V dobi, ko naša šolska politika stremi za unifikacijo in za izgradnjo naprednega posameznika v znanstvenem in socialnem pogledu, smatrajo profesorji, da je ingerenca cerkve na šolo večja, kakor je to v interesu sodobnega in pravičnega vzgajanja, zlasti v krajih, kjer so pripadniki različnih cerkva. Ločevanje dijakov po veri in pa razni verski, politični, vzgojni in znanstveni vplivi, ki jih vnašajo v šole svečeniki vseh konfesij, ne koristijo šoli, marveč ji škodujejo.« Da so bili predvsem konflikti na šoli, ki so izvirali iz nestrpnosti pripadnikov raznih veroizpovedi, vzrok za nastop sarajevskih profesorjev, je bilo razvidno tudi iz debate. Sarajevski profesorji so se odločili za radikalno rešitev. Radi tega se je glasil konec njihovega predloga: »Pa tudi, kar

kateheti pozitivnega prinašajo v šole, je odveč, ker ostali predmeti obsegajo vsa moralna načela, potrebna za zdrav umstveni in moralni razvoj mladine. Ako je potrebno, da se koristni elementi verskega pouka ohranijo, naj se močneje vključijo v ostale predmete in naj se posebno poudarijo pri poučevanju filozofije in etike. Za ta predmet bi se moralo število učnih ur povečati, a pri zgodovini naj bi se morebiti dodala tudi cerkvena zgodovina vseh naših veroizpovedi, v kolikor se to dosedaj ni dogajalo.«

Debata je bila ves čas zelo burna, glasovalo se je ponovno. Spričo razburjenosti duhov je bilo težko ugotoviti, kateri predlog je bil sprejet, ali radikalni predlog sarajevske sekcije, ali posredovalni predlog odseka za resolucije, ki je jemal debato na znanje in je odkazal predlog glavni upravi v nadaljnje pretresanje, ali predlog društvenega predsednika, da naj gre zbor preko debate. Dejansko je obveljal zadnji predlog. Po razpoloženju sarajevskih profesorjev pa je pričakovati, da se bo moralo profesorsko društvo še dalje ukvarjati s tem problemom.

Debata o verskem problemu pa je šla preko okvira profesorskega društva. O tem priča ostra časopisna kampanja v sarajevskih listih, ki je zadobila prehud oseben značaj. O tem priča tudi brošura »Zar da sečemo granu na kojoj stojimo?«, ki jo je izdalo Udruženje pravoslavnih veroučiteljev in jo razdelilo že prvi dan med udeleženci profesorskega kongresa. Katoliški katehete pa so vprav tiste dni razpravljali o istem predmetu na svojem kongresu v Mariboru.

Zanimivo je, da se je s problemom verskega pouka na srednjih šolah skoro istočasno bavil tudi mednarodni kongres za srednješolski pouk, ki se je vršil od 7. do 12. avgusta v Rimu. Med vprašanji, ki so bila stavljena za razpravo na kongresu in ki jih je objavila junijska številka tromeščnika »*Bulletin international*«, ki ga izdaja Mednarodna zveza srednješolskih učiteljev, sta bili namreč tudi sledeči:

1. »Ali se strinjate s trditvijo, da ne more profesor v svoji vlogi kot vzgo-

jitelj prezreti verskega problema in da je ta problem nedvomno zelo važen pri izoblikovanju duha in značaja mladine?»

2. »Ali ste mnenja, da se ne sme ta vzgojna funkcija smatrati le kot navadna pomožna in zunanja funkcija pri pouku, temveč da daje pouku smisel, dušo in življenje in da ne zmanjša znanstvene vrednosti, temveč jo celo poveča?«

Zanimivi so odgovori, ki so jih dale profesorske organizacije raznih držav že pred kongresom v omenjenem tromesečniku.

Tako smatra *Belgija* verouk kot faktor prve vrste pri vzgoji značaja in volje. Ker pa so v šolah verni in neverni učenci, zahteva od učiteljev, da spoštujejo vsa naziranja in vse veroizpovedi. Radi tega je belgijska vlada na šolah strogo ločila verski pouk od pouka morale.

Za *Bolgarijo*, ki ima pravoslavno vero kot državno vero, ne obstoji konflikt med državo in cerkvijo. Radi tega so Bolgari za to, da ostane verski pouk v šoli, da pa ne sme imeti odločilnega mesta v učnem načrtu.

Tudi *Nemčija* je za versko podlago vzgoje, noče pa, da bi vzgoja služila tej ali oni konfesiji, temveč želi, da bi pomagala premostiti nasprotja med konfesijami.

Tudi na *Angleškem* je verski pouk osnova vzgoje, vendar je verouk (ako izvajamo maloštevilne konfesionalne šole) na vseh šolah brezkonfesijski (undenominational).

Po mnenju *francoskih* profesorjev je potrebno, da vsak človek čuti neko notranjo vez z neko realnostjo, ki je nad njim, toda profesorji ne smejo temu dati konkretne oblike na podlagi kake dogme.

Letonska priznava vzgojno vrednost verskega pouka, vendar ga prepušča le veroučiteljem posameznih konfesij, staršem pa daje pravico, da odločajo o tem, ali naj otrok pohaja verski pouk ali ne.

V *Luksemburgu* je moralna vzgoja prepuščena predvsem družini, izvenšolskim organizacijam in cerkvi. Da bi se dal vsej srednješolski vzgoji določeni moralni smoter in da bi morali v to sodelovati vsi profesorji, nasprotuje luksemburški pedagoški ideologiji.

Naziranje večine *holandskih* profesorjev se v bistvu ujema z izjavo francoskih profesorjev.

Poljska stoji na stališču, da profesorji ne smejo zanemarjati verskih faktorjev pri pouku, toda to naj velja samo za profesorje, ki so sami verni, kajti v nasprotnem primeru bi to ustvarilo ozračje lažnivosti in hinavščine, kar bi bilo za duševni razvoj mladine silno kvarno.

Na *Škotskem* velja še zakon iz leta 1872., po katerem mora šola držati učence daleč od vseh konfesij in smejo biti učenci na željo staršev oproščeni vseh verskih funkcij v šoli.

Češkoslovaški profesorji so izjavili, da je verska filozofija, ki išče v vseh verah ne samo prvi vzrok vseh stvari, temveč tudi najčistejši simbol moralnega ideala, eden najbolj izdatnih činiteljev v moralnem življenju in da je šola radi tega ne sme zanemarjati. Liberalni učitelj ni duhovnik, ki moli svojega boga in ki se obdaja z avreolo, da širi svojih deset zapovedi.

Druge, v Mednarodni zvezi včlanjene profesorske organizacije, med njimi tudi Jugoslovansko profesorsko društvo, niso poslale odgovora.

Na kongresu samem so se za čim večji vpliv vere v šoli zavzeli predvsem italijanski fašistovski profesorji, kar je tudi v skladu s sedanjim razmerjem med državo in cerkvijo v Italiji. Resolucija pa, ki je bila končno sprejeta, je dokaj medla in široka. Glasi se tako-le:

»Kongres potrjuje potrebo, da se mora absolutno spoštovati verski čut učencev in učiteljev, in priznava vso važnost verskega faktorja v duševni in moralni vzgoji mladine.« L. Č.

Jugoslovanski zdravniki za zdravstveno kulturo vasi

Od dne 7. do 10. septembra so imeli jugoslovanski zdravniki na Bledu 16. redni občni zbor svojega društva. Glavna razpravna tema je bilo *zdravstvo na vasi*. Vas stoji danes v ospredju interesa. Najprej so se začeli intenzivno baviti s kulturnim problemom vasi naši učitelji, sedaj so jim sledili zdravniki z razpra-

vami o zdravstveni kulturi vasi. Vprašanje vasi v resnici zasluži tolike pozornosti duševnih delavcev in prav je, da ga razsvetlimo z vseh strani. Zaenkrat je zanimanje še razdeljeno na posamezna konkretna polja, pričakovati pa je, da se kmalu izkristalizirajo skupni vidiki, ki bodo postali odločilni za nadaljnje delo. Zdravniki so v svojih zaključkih ugotovili, da je ekonomski dvig kmetijskega prebivalstva pogoj vsakega kulturnega dela in da se mora vse zdravstveno delo osredotočiti na kmetijski družini kot prvi in najvažnejši celici narodnega telesa. Zaščita družine in s tem zaščita matere in otrok. To so sicer stara spoznanja, toda potrebno je, da jih vedno znova in znova poudarjamo. — Velik del razprav so zavzela stanovska vprašanja. Ekonomska kriza, ki tlači vse svobodne poklice, vse intelektualne delavce in prav posebno zdravnike, se skuša premagati s formiranjem novih gospodarskih organizacij. V Beogradu se je pričelo sindikalno gibanje, v Zagrebu se razvija sorodna oblika ekonomskega združenja. Ljubljana je v tem pogledu manj aktivna, oziroma prepušča to skrb stanovski zbornici. — Vprašanje naših bólnic, ki ni v Ljubljani nič manj boleče kakor v drugih delih države, se je obravnavalo po vidikih, ki bi utegnili prinesiti vsaj delno sanacijo tega prekarnega problema. — Istočasno z zdravniškim kongresom se je vršil tudi prvi jugoslovanski pediatrijski kongres pod predsedstvom prof. dr. Matije Ambrožiča iz Beograda. Obravnaval je vprašanja morbiditete in mortalitete v Jugoslaviji ter rahitide. *Dr. A. Z.*

Učiteljske skupščine

Letošnje učiteljske skupščine so stremele za tem, da se učitelji zopet strnejo v borbi za stanovske pravice, napredno šolstvo in narodno prosveto. Želje učiteljstva so skromne, odločno pa zahtevajo, da vladajta red in pravica, da se mora upoštevati učiteljevo delo, ki ustvarja temelje kulturnemu in gospodarskemu napredku.

Odseki skupščine so pretresali važnejša vprašanja in so predložili plenumu sledeče zaključke:

Treba je snovati lastne gospodarske in socialne ustanove, ker se more stan uspešno uveljaviti le, ako je tudi gospodarsko krepak. Naše šolstvo je v zastoju, ker gospodarska depresija ovira zidanje novih šol, otvarjanje novih razredov in nameščanje učiteljev. Vzdrževanje in oskrbovanje narodnih šol je nezadostno, kar ovira uspešno delo. Nadzorstvo šol ni dovoljno urejeno. Zato zahteva učiteljstvo, naj se poveri nadzorstvo šolstva le učiteljem, ki so pokazali odlične pedagoške in upravne sposobnosti in so v vsakem oziru neoporečni. Učiteljeva stalnost na službenem mestu je prvi in osnovni pogoj za uspešno kulturno in nacionalno delovanje. Premestitve učiteljev so posebno med šolskim letom že same po sebi kvarne. Onemogočiti se mora vsako premeščanje brez disciplinskega postopka in obsodbe, ako jih ne narekuje resnična službena potreba. Na učiteljska premeščanja ne smejo vplivati neodgovorne osebe, razne korporacije ali celo neosnovane ovadbe. Ponos učiteljstva odklanja vsako vmešavanje neodgovornih in nepozvanih činiteljev v njegove službene zadeve. Šola in učitelj ne smeta biti odvisna od nikogar, razen od zakonov in oblasti in ne smeta služiti volji in koristi podincev, marveč napredku in blaginji vsega naroda.

Zakon o narodnih šolah predpisuje učitelju prosvetno delo med narodom. To razlagajo izvestni krogi tako, kakor da je edino učitelj dolžan delati. Radi tega naziranja nastajajo pogosti spori, pritožbe in ovadbe. Učiteljstvo čuti, da nima zadostne opore in zaščite pri oblastvih. Kongres opozarja, da se z manjšanjem učiteljevega ugleda in veljave slabi avtoriteta državne uprave.

Po uspeli pokrajinski skupščini se je vršila v Beogradu državna skupščina učiteljske organizacije J. U. U. Že tri leta so se pojavljali v udruženju spori, ki so bili največ osebnega, deloma tudi političnega značaja. Po triletnem trenju je zmagala trezna preudarnost in je obveljalo vodilno geslo: Sloga!

Še posebej je razpravljala organizacija o skorajšnji ureditvi šolskega dela na osnovi enotnega učnega načrta, ki mo-

ra ustvariti nov duh v narodnih šolah in dati splošni izobrazbi in državljanski vzgoji novih smeri po potrebah in koristih države. Poudarila je skupščina tudi potrebo moralne, materialne in pravne zaščite učiteljskega stanu. Službena mesta naj se sistemizirajo pravilno, uredi redno napredovanje in omilijo uredbe o znižanju draginskih doklad.

Letošnje učiteljske skupščine so pogubile in utrdile složno delo in s tem pokazale, da se učiteljstvo odlično zaveda svoje važne naloge z vsemi svojimi pravicami in dolžnostmi do samega sebe in tako do naroda in države. *Sk.*

Pravniški kongres

Letošnji kongres pravnikov v Zagrebu se je vršil v znamenju iskrenega zblizanja z Bolgari. Bolgarski pravniki, na čelu jim univ. prof. Fadenheht, so se udeležili v velikem številu kongresa ne samo kot gostje, temveč so na njem tudi aktivno sodelovali s predavanji v plenumu kongresa ter v delu odsekov. Obojestranski govorniki, posebno pa bolgarski, so izrekli o zblizanju obeh narodov odkrite besede, ki so našle globok odmev med jugoslovanskimi pravniki. Kongresni odseki so se pečali z važnimi vprašanji naše zakonodaje, od katerih je na kongresu — in sedaj tudi v javnosti — zbudilo največje zanimanje vprašanje ureditve našega *bračnega prava*. Odsek in nato plenum sta sprejela resolucijo, ki ugotavlja, da je ureditev braka v naši državi tako mnogovrstna in raznolika, da se da govoriti o popolni neurejenosti, ki vodi do najbolj absurdnih posledic. Kongres si je usvojil načelo državne ureditve zakona in zahteval, da naj se osebno in imovinsko bračno pravo čim preje uredi z državnim zakonom, enakim za vse državljane; uvede naj se obvezen grajski (civilni) brak; vodstvo matrik

naj se poveri državnim oblastvom; bračne spore naj sodijo izključno redna državna sodišča. Drugi odsek je razpravljajal o tem, kako dopolniti veljavni kazenski zakon glede na imovinske delikte. Odsek je ugotovil, da je treba za uspešno zaščito občin in posamičnih imovinskih interesov kazenski zakon izpolniti tako, da bo ustrezal sedanjim gmotnim potrebam naroda. Treba je predvsem zaščititi delovno silo, poleg tega pa kaznovati vsa dejanja, s katerimi se izrabljajo družabni položaj in funkcije v cilju pridobivanja gmotnih koristi, posebno korupcija, nerednosti pri delniških družbah, kartelih itd.; dalje vsa dejanja, ki posredno kršijo splošne in posamične interese, posebno brezobzirna spekulacija. Tretji odsek je izdelal resolucijo, ki obravnava popravek po tiskanem zakonu. Ugotovil je, da je izprememba sedanjih zakonskih določil potrebna, in sicer v dveh smereh: da bo napadena oseba resnično zaščitena pred zlonamernim tiskom in da bo tisk zaščiten pred zlonamernimi popravki. Umestnost popravka naj presodi sodišče. Četrty odsek je proučeval problem zakonitosti uredb in ugotovil, da se sme izdajanje uredb gibati samo v mejah zakonskih pooblastil. Prizadetim je treba dati možnost, da po upravnosodni poti dosežejo razveljavljenje zakonitih uredb, če je kršena njihova pravica ali na zakonu osnovan interes. Ker je pa za presojanje zakonitosti uredb potrebna svoboda in popolna neodvisnost sodnikov, je smatral kongres, da je treba čim popolneje uveljaviti ustavno načelo sodniške stalnosti in neodvisnosti. Odsek, ki se je bavil z vprašanjem taks, je ugotovil potrebo, da se donese nov zakon o upravnih taksah. Glede davčne obremenitve je končno šesti odsek poudaril, da je treba davčno obremenitev spraviti v sklad z narodovim dohodkom in imetjem, ki je že preobremenjeno. *S. B.*

Drobtine

Pred sokolskim domom na Vrhniki sta stala ob priliki glavne skupščine Círil-Methodove družbe dva avtomobila — na gorenjski državni cesti je stala ob priliki tombole avtomobilov nepregledna vrsta.

Zakon o državnem računovodstvu je bil poleti v razpravi pred plenumom narodne skupščine. Ko je predsednik dal zakon v debato, se ni nihče javil za besedo.

Jugoslovanstvo v teoriji in praksi. Pri nas izhajata dva lista za radio-poslušalce. Eden je »samoslovenski«, pa izhaja v slovenščini in srbohrvaščini (v latinici), drugi je »jugoslovenski«, pa piše samo slovenski.

Na zadnji strani ilustriranega tednika »Das Leben im Bild« št. 37 od 30. septembra 1934 (!!), ki izhaja kot priloga celjskega (!) dnevnika »Deutsche Zeitung«, čitamo naslednji stavek:

»Hüterin der Heimatgrenze zu sein war auch die Aufgabe des Innstädtchens Braunau, des Geburtsortes unseres (!!!) Führers.«

Italijanščina v nebesih. Brali smo (v »Slovincu« št. 226), kako resno trdijo italijanski bogoslovci v Gorici, da je v nebesih v rabi samo italijanski jezik. Neki slovenski bogoslovec, ki se je temu smejal, je moral jadrno zapustiti goriško semenišče. Kakor vemo, je za nas rešil vprašanje občevalnega jezika v nebesih že vladika Slomšek, ki je dejal: »V nebesih ne bomo govorili niti slovenski niti nemški, ampak angelski.« Vendar mislimo, da bo po lateranskih pogodbah italijanščina vsaj ravnopravna z angelščino.

